

HAASTE

Haastateltavana Timo Kvist **s.4**

Vuoden 2003 kansallisen uhritutkimuksen ennakkotietoja **s.7**

Onko henkirikosten tilannetorjunta mahdollista Suomessa **s.14**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Rikksentorjunnan hyviä käytäntöjä s.19

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA

Rikoksentorjunnan kokonaisuutta ei vielä oivallettu Riikka Kostiainen

Haasteltavana on Rikoksentorjunta-neuvoston uusi puheenjohtaja **Timo Kvist**. Hän arvioi, että rikoksentorjunnan sanoma ei ole vielä mennyt riittävästi läpi kunnissa. Esimerkiksi olisi tärkeä oivaltaa, mikä on kuntien rooli rikosten ennaltaehkäisyssä mutta myös niiden seurauksista vastaamisessa. Kriminaalipolitiikan ongelmista hän painottaa väkivaltarikollisuutta.

7 Naisten työpaikalla kokema väkivalta lisääntyy Markku Heiskanen & Reino Sirén & Kauko Aromaa

Suomalaisten kokema fyysiseen vammaan johtava väkivalta on vuodesta 1997 lisääntynyt. Vuoden 2003 uhritutkimuksen ennakkotietojen mukaan kasvu keskittyy naisten työtehtävissä kokemaan väkivaltaan. Väkivallan ilmoittaminen ei ole enää yleistynyt. Samanaikaisesti huolestuneisuus rikoksen kohteeksi joutumisesta on laskenut.

11 Rikollisuus kunnissa Reino Sirén & Markku Heiskanen & Outi Roivainen

Kaupungeissa on yleensä korkeampi rikostaso kuin maaseudulla. Väkiluku ja kaupunkimaisuuden aste selittävät paljolti paikkakuntien rikollisuuseroja,

mutta muillakin yleisillä väestöllisillä, taloudellisilla ja sosiaalisilla tekijöillä on merkitystä. Kirjoituksessa kerrotaan, missä kunnissa rikollisuutta on enemmän ja missä vähemmän kuin tällaisten seikkojen perusteella voisi odottaa.

14 Voidaanko tilannetorjunnan keinoin ehkäistä henkirikoksia?

Martti Lehti

Henkirikollisuuden ongelmaryhmä, ongelma-alueet ja rikosten tyyppi-muodot tiedetään, joten henkirikosten tilanepohjainen ehkäisy olisi varmaan jossain määrin mahdollista Suomesakin. Ehkäisutoimet tulisi kohdistaa ryypiskelyväkivaltaan kokonaisuudessaan.

17 Suomalainen henkirikollisuus verrattuna Ruotsiin ja Norjaan

Henkirikollisuutemme kokonaiskuva on tällä hetkellä sosiaalisesti marginaaliseen tunteempi kuin läntisissä naapurimaissamme.

19 Euroopan rikoksentorjuntakilpailu tuottaa hyviä käytäntöjä

Hannu Takala

Vuosien kuluessa ehdokkaista on jo karttunut laaja kokoelma hyviä rikoksentorjuntahankkeita, sillä niitä voivat olla muutkin kuin voittajat. Esimerkiksi vuosien 1999–2003 kilpailuissa on ollut yhteensä 50 ehdokasta.

22 Hyvistä käytännöistä välitetty tietoa myös EU-konferensseissa

Riikka Kostiainen

Euroopan rikoksentorjuntaverkoston (EUCP:n) hyvien käytäntöjen konfe-

rensseissa on esitelty jo lähes 70 eri maiden hanketta. Tanskan Aalborgissa syksyllä 2002 järjestettyyn konferenssiin pyydettiin hankkeita, joissa pyrittiin ehkäisemään nuorisoväkivaltaa, asuntomurtoja ja huumeriippuvaisten tekemiä ryöstöjä. Roomassa viime marraskuussa teemoina olivat ajoneuvorikollisuuden, liikeryöstöjen sekä erityisesti maahanmuuttajanuorten tekemien rikosten ehkäisy. Näistä hankkeista esitellään erityisesti auto-varkauksien ehkäisyhankkeita sekä muutamia muita.

29 Arviointi kuuluu hyvään käytäntöön

Timo Korander

Adam Crawford on käsitellyt monipuolisesti rikoksentorjuntaa ja sen arviointia. Artikkelissa käydään läpi hänen yhdeksän kohdan muistilistaansa Tampereen nollatoleranssihankkeen arvioinnin kokemusten ja esimerkkien kautta.

32 KRIMINOLOGIA Oppi kaataakin ojaan?

Matti Laine

Yksi viime vuosien esitellyimmistä kriminologian teorioista on sosiaalisen oppimisen teoria. Mutta rikollisessa käyttäytymisessä kysymys ei ole vain oppimisesta.

34 AJASSA

39 HISTORIAA

HAASTE

ASIAN TUNTEVASTI
RIKOKSENTORJUNNASTA
JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Kauko Aromaa
puh. (09) 1606 7890

Toimittaja

Riikka Kostiainen
puh. (09) 1606 8289

Lehden yhteystiedot

Osoite: Uudenmaankatu 37,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.om.fi/haaste
Kirjoitukset pyydetään lähettämään sähköisessä muodossa.

Toimitusneuvosto

Pekka Koskinen (pj.)
Helsingin yliopisto
Varpu-Leena Aalto
Keravan kaupunki
Aarno Arvela
Helsinki
Heimo Kangaspunta
Rikosseuraamusvirasto
Pekka Koponen
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Martti Kunnasvuori
Kuopion poliisilaitos
Kirsti Lahtinen
Tampereen kaupunki
Tapio Lappi-Seppälä
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Ulla Mohell
Oikeusministeriö
Sirkka Perttu
Kuntaliitto
Tarja Pösö
Tampereen yliopisto
Hannu Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Zefa/ C.Stevenson/ SKOY

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Uusimaa Oy, Porvoo

4. vuosikerta

Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ K A U K O A R O M A A

Väkivallan torjunta

Rikoksentorjuntaneuvostossa ryhdyttiin viime vuonna valmistelemaan väkivallan vähentämishjelmaa. Sen tausta-ajatukset palautuvat osaksi Maailman terveysjärjestön WHO:n syksyllä 2002 julkistamaan ja 40 maassa käynnissä olevaan ohjelmaan; osaksi sillä on kotimaiset juuret.

WHO:n ohjelma jakaa väkivallan viiteen alateemaan. Nämä ovat nuorisoväkivalta, lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö, parisuhdeväkivalta, seksuaalinen väkivalta sekä vanhuksiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Kullekin on laadittu oma torjunta-ohjelmansa. Rikoksentorjuntaneuvostolla on neljä alateemaa, jotka ovat osaksi samoja. Nämä ovat henkirikollisuus, nuorisoväkivalta, parisuhdeväkivalta sekä työtehtävissä kohdattu väkivalta.

Tärkeää kummassakin tapauksessa on, että ei puhuta yhdestä vaan useasta eri "väkivallasta" – ehkäisytaivoite tekee tämän luontevaksi. Työtehtävissä kohdattu väkivalta on olosuhteiltaan ja mekanismeiltaan monin tavoin erilainen ongelma kuin vaikkapa ravintola- tai parisuhdeväkivalta, vaikka näissä kaikissa on myös yhteisiä piirteitä. On myös tärkeää että monipuolinen ote säilytetään. Yhden osakysymyksen korostaminen aiheuttaa muiden laiminlyömistä.

Sekä kansanterveys- että rikoksentorjuntanäkökulma vierastavat käytännöllisen ongelman aatteellista problematisointia. Tässä lähestymistavassa on samaa kuin vaikkapa sydäntautien tai tupakoinnin terveyshaittojen torjunnassa, tai liikenneturvallisuustyössä ja muussa tapaturmantorjunnassa: kaikki keinot on käytävä läpi. Väkivallan tapauksessa se merkitsee, että tapahtumat ja tapahtumasarjat, jotka sisältävät "väkivaltaa", tulee analysoida etsien tiheällä kammalla kaikkia sellaisia lopputulokseen myötävaikuttavia seikkoja, joita voidaan muuttaa.

WHO:n kannanoton mukaan väkivalta on nykyisin johtava kansanterveysongelma, rikoksentorjuntaneuvoston mielestä taas kyse on ylipäänsä laiminlyödystä torjuntatehtävistä. Väkivalta ei ole tullut korostetusti esiin paikallisissa torjuntahankkeissa.

Torjuntaa suunniteltaessa ei kysytä, onko "väkivalta lisääntynyt" tai kenen syytä se on, vaan miten sitä voidaan ehkäistä. Näin pitkälle on päästy kun väkivallan esiintyvyyttä, sisältöä, olosuhteita sekä seurauksia koskevaa tutkimustietoa on aikaa myöten kertynyt riittävästi. Samalla on saatu sellaista väkivallan sisältöä valaisevaa tutkimusta, joka oikeuttaa rajaamaan useita ehkäisylogiikaltaan olennaisesti erilaisia "väkivaltoja".

Kun viimeisten 30–40 vuoden kuluessa on kehitetty kasvava määrä väkivallan ja henkilökohtaista turvallisuutta loukkaavan rikollisuuden osoittimia perinteisten viranomaislähteiden täydennyksiksi, on myös tietoisuus eri väkivaltailmiöistä ratkaisevasti lisääntynyt. Tämä on puolestaan poikunut erilaisia korostuksia edustavia aloitteita, kuten esimerkiksi miesten naiseen kohdistamaa väkivaltaa, lasten pahoinpitelyä taikka vanhusten kaltoinkohtelua painottavat kampanjat. Tuloksena on myös ollut yltyvä kamppailu väkivaltaongelman "oikeasta" tulkinnasta.

Mahdollisuudet saada aikaan nopeita korjauksia väkivaltatilanteeseen eivät liene kovin suuret, mutta vastoin monia perinteisiä näkemyksiä ongelma ei ole kokonaan toimenpiteiden ulottumattomissa. Esimerkiksi työtehtävissä kohdattu väkivalta on luonteeltaan altis ohjailulle, siitä on jo kokemuksiakin. Mahdollisuuksia on jopa henkirikosten kohdalla, joita on usein pidetty ehkäisyn kannalta yhtenä vaikeimmista väkivaltailmiöistä. Tähän viittaa esimerkiksi Martti Lehden kirjoitus tässä lehdessä.

Rikksentorjunnan kokonaisuutta ei vielä oivallettu kunnissa

Rikksentorjuntaneuvoston uusi puheenjohtaja Timo Kvist arvioi, että rikksentorjunnan sanoma ei ole vielä mennyt riittävästi läpi paikallishallinnossa. Esimerkiksi olisi tärkeää oivaltaa, mikä on kuntien rooli rikosten ennaltaehkäisijänä mutta myös niiden seurauksista vastaajana – vaikkapa terveydenhuollon kustannusten muodossa. Kriminaalipolitiikan ongelmista hän painottaa väkivaltarikollisuutta.

Naantalin kaupunginjohtaja, varatuomari Timo Kvist aloitti rikksentorjuntaneuvoston puheenjohtajana joulukuussa. Ensimmäinen hänen johtamansa neuvoston kokous pidettiin tammikuussa Mielenterveysseurassa. Rikksentorjuntaneuvosto kokoontuu vuorotellen kunkin jäsentahon tiloissa ja kokoukseen kuuluu olennaisena osana järjestäjien esitykset, joten tammikuun kokouksen aluksi kuultiin Mielenterveysseuran ja Rikosuhripäivystyksen toiminnasta ja rikksentorjuntaan liittyvistä hankkeista.

Lisäksi työntäyteisen kokouksen asialistalla oli rikksentorjuntaneuvoston viime vuoden toimintakertomus, tämän vuoden toimintasuunnitelma ja varsinaisena pääaiheena kansallisen väkivallan vähentämisohjelman valmistelu. Väkivallan vähentämisohjelman tarve nostettiin esiin kansallisen rikksentorjuntaohjelman seurantaraportissa vuonna 2003 ja se on kirjattu myös nykyiseen hallitusohjelmaan. Sittemmin väkivaltaohjelman valmistelu on liitetty osaksi laajempaa sisäisen turvallisuuden ohjelmaa ja

annettu rikksentorjuntaneuvoston tehtäväksi. Väkivallan vähentämisohjelman pitäisi valmistua vuoden loppuun mennessä. Siinä tarvittavien työryhmien perustamisessa päästiin jo hyvään vauhtiin ja vastuu valmistelun ohjaamisesta annettiin neuvoston työvaliokunnalle.

– Tuntui, että neuvoston työhön on vahva sitoutuminen. Ehkä kokousaikakin oli monelle sopiva, mutta tulkitseen poikkeuksellisen laajan osallistumisen myös siten, että toimeksianto väkivaltaohjelman valmisteluun on

otettu vastaan ja mielletty todella tärkeäksi, Kvist summasi ensituntumaansa neuvoston työskentelyyn.

– Väkivallan vähentämisohjelmalla voi pitää jopa neuvoston uutena liikkeellelähtönä. Jo neuvoston piiristä tuntui löytyvän väkivaltakokonaisuuteen hyvin laaja asiantuntemus. Ennen kaikkea tulinkin vakuuttaneeksi siitä, että neuvoston perustehtävä eli asiantuntijaelimenä toiminen on oikein ymmärretty. Tänä päivänä tuo tehtävä edellyttää verkostoitumista, jonka kautta voidaan saada erilai-

Naantalin kaupunginjohtaja Timo Kvist on rikoksentorjuntaneuvoston uusi puheenjohtaja. Hän pitää nimitystään osoituksena paikallistason painoarvon ymmärtämisestä.

Rikoksentorjuntaneuvostoa työllistää tänä vuonna erityisesti kansallisen väkivallan vähentämishjelman valmistelu.

sista organisaatioista paras asiantuntemus kuhunkin asiaan. Lähtökohtanaan on hakea nimenomaan tiedon kautta oikeita keinoja ja olla kriittisesti innovatiivinen.

PAIKALLISTASON MERKITYS ON TÄRKEÄ

– Olen tullut uudeksi puheenjohtajaksi ymmärtääkseni siksi, että on haluttu korostaa kuntien painoarvoa rikoksentorjunnassa eikä valinnassa ole suinkaan läh-

detty persoonastani. Ja se tietenkin tuntuu näin paikallishallinnon näkökulmasta perustellulta, Kvist sanoo.

Hän kertoo, että vaikka Naantalin ei voi kehua olevan rikoksentorjunnan kärki-kaupunkeja, turvallisuus on ollut vahvasti työlliställä juuri ennen nimitystä. Rikosten ehkäisyyn painottuva ohjelmayhteistyö poliisin kanssa on käynnistynyt syksyllä ja on parhaillaan lausuntovaiheessa hallintokunnissa.

Ohjelmayhteistyön lisäksi kannustetaan sosiaalitoimen ja poliisin yhteistyötä varhaisen puuttumisen mielessä. Suomessahan on saatu hyviä kokemuksia esimerkiksi sosiaalityöntekijän työskentelystä poliisilaitoksella. Lisäksi tiepuolen viranomaisten kanssa on päätetty liikenneturvallisuusohjelmaa. Ajatuksena on vielä täydentää näitä kahta pää-näkökulmaa esimerkiksi tapaturmaehkäisyllä ja tehdä turvallisuussuunnitelma laajimmassa mahdollisessa mielessä.

Kvist pitää yhtenä ongelmana rikoksentorjuntatyön näkyvyydessä ja siihen sitoutumisessa väsymistä projektityöskentelyyn paikallistasolla. Kun tulee paljon uusia ja erilaisia hankkeita on pieni vaara, että tällainenkin hyvä ja tärkeä näkemys voi jäädä projektiväsymyksen jalkoihin.

– Mutta sehän on sinänsä hyvä merkki, että kuitenkin

valtaosa kunnista on ollut mukana turvallisuustyössä jollain tavalla. Tietopohjaa vain pitäisi pystyä vielä laaventamaan siitä, miten kokonaisvaltaista työtä rikoksentorjunta on – esimerkiksi mitä kumppaneita rikoksentorjunnassa tarvitaan, miten monella tavalla kunnat ovat vastuussa sekä uhrien että tekijöiden elämäntilanteesta ja paljonko rikosten seurauksista on kustannuksia, jotka jäävät kuntien kontolle. Luulen, että tätä näkökulmaa ei kovin moni kunnan talousvastavakaan osaa miettiä.

Rikoksentorjuntaneuvosto järjestääkin yhdessä Forum europeén pour la securite urbaine ja Ruotsin Brån kanssa asiantuntijaseminaarin rikosten kustannuksista. Seminaari pidetään Helsingissä huhtikuun alussa. Kvist odottaa sitä mielenkiinnolla ja uskoo kuntien motivaatiotaan vaikuttavan paljonkin, jos rikollisuuden kustannuk-

Yhteiskuntapolitiikkaa täytyy kohdentaa nimenomaan väkivaltarikollisuuteen ja erityisesti siihen miksi alkoholisdonnaista vakavaa väkivaltaa on Suomessa paljon.

→ set pystyttäisiin paremmin osoittamaan.

Tietopohjan kasvattamisen lisäksi hän näkee tarvetta myös resursseista, jonkinlaista porkkanarahoista. Hän ei kuitenkaan usko, että yhdellekään kunnalle rikosentorjuntahankkeeseen mahdollisesti saatava muutamien tuhannen euron osarahoitus olisi se ratkaiseva tekijä.

– Toisaalta kuitenkin projektirahaan on totuttu – vähän liikaakin. Kun saadaan rahaa jotain tarkoitusta varten, projekti toteutetaan, eikä aina mietitä, onko kyseessä primaaritehtävä vai ei. Siinäkin auttaisi rikosentorjunnan kokonaisuuden oivaltaminen. Siksi on hyvä, että asioita on organisoitu Kuntaliiton kanssa ja on haettu yhdyshenkilöverkostoa, jonka kautta viedään tietoa eteenpäin. Silti 450 kunnan ja kuntatyöntekijöiden kenttää ajatellen on vielä pitkä matka siihen, että olisi saavutettu läpileikkaava ymmärrys siitä, että rikosentorjunta on oikeasti meidän kaikkien yhteinen asia.

KANSAINVÄLISESSÄ VERTAILUSSA HYVÄT LÄHTÖKOHDAT

Timo Kvist rajautuu olemasta yleisasantuntija kriminaalipolitiikassa ja aikoo pysyttävä rikosentorjuntaneuvoston puheenjohtajan roolissa.

– Vaikka sanotaan, että virka tuo viisauden, kriminaalipolitiikassa on paljon sellaisia asioita, joissa on parempi antaa ensisijaisesti asiantuntijoiden arvioida ja vastasitten tehdä yhdessä johtopäätökset tarvittavista toimista..

Kriminaalipolitiikan perustuntemusta häneltä kuitenkin löytyy. Hän on ollut pitkään yhteiskunnallisessa toiminnassa mukana, koulutukseltaan juristi ja muun muassa työskennellyt oikeusministeriössä oikeusministerien Sauli Niinistön ja Kari Häkämiehen erityisavustajana vuosina 1995–97. Silloin valmisteltiin mm. rikoslainsäädännön kokonaisuudistusta ja lähestymiskieltoa sekä tietysti ennen kaikkea vuoden 1999 EU-puheenjohtajuuskauden asioita.

– Tänä päivänä voisi sanoa, että kansainvälisessä vertailussa meillä on hyvät lähtökohdat, kun ajatellaan rikollisuuskehitystä, rikosjärjestelmän toimivuutta ja monia muita asioita. Toki voimme vielä vähentää omaisuusrikollisuutta ja monia muita rikollisuuden lajeja, mutta toisaalta rikollisuus on pakko hyväksyä jollain tavalla yhteiskuntaan kuuluvaksi ilmiöksi. Mutta kuitenkin ei ole kysymys siitä, että olemme onnistuneet kaikissa tapauksissa kriminaalipolitiikan keinoin vaan meillä on muitakin yh-

teiskunnallisia tekijöitä, keinoja ja selittäviä tekijöitä.

VÄKIVALLAN EHKÄISY KESKIÖN KRIMINAALIPOLITIIKASSA

– Mutta miksi Jeppe juo ja miksi Jeppe lyö? Nämä kysymykset ovat suomalaisen rikostodellisuuden kovia ongelmia, joiden täytyy olla keskiössä kriminaalipolitiikassa. Eli yhteiskuntapolitiikkaa täytyy kohdentaa nimenomaan väkivaltarikollisuuteen ja erityisesti siihen miksi alkoholisdonnaista vakavaa väkivaltaa on Suomessa paljon. Tässäkään ei vastaavasti välttämättä ole kyse kriminaalipolitiikan epäonnistumisesta vaan yleisemmästä ilmiöstä.

Kvist pohdiskelee, mikä on sitten se perimmäinen tekijä, perinnöllinen rasite kulttuurissamme, joka tässä suhteessa erottaa meidät muista läntisen Euroopan maista. Vaikka ”oikean” vastauksen löytäminen on vaikeaa, ei käsiä hänen mielestään saa nostaa tämän kysymyksen edessä ylös. Mitä enemmän vaikuttamismahdollisuuksia pitkällä tähtäimellä uskotaan olevan kasvatuksen ja sosiaalisen tuen keinoin, sitä suurempi osuus myös kunnilla on tähän haasteeseen vastaamisessa.

– Toki on sitten selvää, ettei ammattimaisen rikollisuuden lisääntymistä ja huumoririkollisuutta voida jättää

huomiotta, mutta nekin ovat hyvin usein väkivaltasidonnaisia. Jos ajatellaan, että yksittäisellä väkivallan tekijällä on ongelmana aggression hillitsemättömyys, miksi samanaikaisesti voi ajatella, että yhteiskunnassa on tilausta gangsterimaiselle väkivallalle ja ollaan valmiita käyttämään äärimäisiä keinoja – ja ajatuskulkuhan voi johtaa aina terrorismiin saakka. Tuskin nämä olisivat yksittäisinä rikosalueina niin vaikeasti torjuttavia, jollei lähtökohtana olisi se, että ihmisen hengellä tai terveydellä ei ole mitään arvoa. Tämän osalta yhteiskunnan suojautumiskeinojen on vastattava niin tehokkuudeltaan kuin tarvittaessa kovuudeltaankin muuttunutta rikollisuuskuvaa – oikeusvaltion perimmäisiä arvoja kuitenkin kunnioittaen. ■

Naiset kokivat määrällisesti eniten väkivaltaa ja uhkailua terveyden- ja sairaanhoidon ammateissa.

■ MARKKU HEISKANEN & REINO SIRÉN & KAUKO AROMAA

Naisten työpaikalla kokema väkivalta lisääntyy

Suomalaisten kokema fyysiseen vammaan johtava väkivalta on vuodesta 1997 lisääntynyt. Vuoden 2003 kansallisen uhritutkimuksen ennakkotietojen mukaan kasvu keskittyy naisten työtehtävissä kokemaan väkivaltaan. Väkivallan poliisille ilmoittaminen ei ole enää yleistynyt. Samanaikaisesti huolestuneisuus rikoksen kohteeksi joutumisesta on laskenut.

Joka viidennelle (19 %) 15–74-vuotiaalle suomalaiselle (741 000 henkilölle) aiheutui tapaturmasta tai väkivallasta fyysinen vamma vuonna 2003. Samalle henkilölle on voinut sattua useampia tapaturmia tai väkivallantekoja vuoden aikana, joten tapaturma- ja väkivallatapauksien määrä on suurem-

pi, 1 090 000 tapausta. 75 vuotta täyttäneistä 17 prosenttia (62 000 henkilöä) oli joutunut vamman aiheuttaneen tapaturman tai väkivallan kohteeksi (78 000 tapausta).

Vammaan johtaneen tapaturman tai väkivallan kohteeksi joutuminen on nuorilla yleisintä. Uhriksi joutumi-

set vähenevät iän myötä, mutta lisääntyvät jonkin verran 75 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä. Nuorilla miehillä tapaturmat ja väkivalta ovat yleisempiä kuin nuorilla naisilla. 65–74-vuotiailla sekä tätä iäkkäämmillä naisilla tapaturmat ovat yleisempiä kuin samaan ikäryhmään kuuluvilla miehillä.

Vammoja aiheuttaneiden tapaturmien ja väkivallan kohteeksi joutuneiden henkilöiden määrä on vuodesta 1997 lisääntynyt kahdella ja puolella prosenttiyksiköllä. Uhriksi joutuneiden osuus on korkeampi kuin minkään aikaisemman vertailuvuoden luku. Nousu on suurelta osin peräisin koti- ja liikunta-

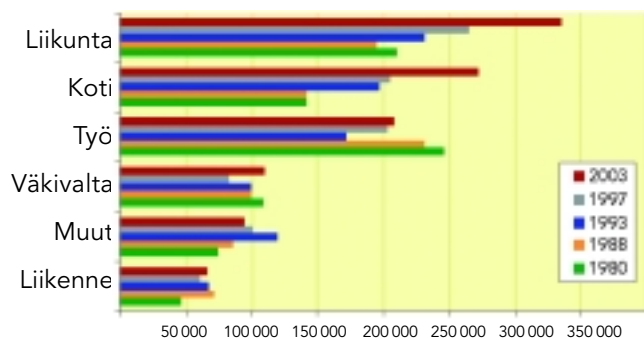
TAULUKKO 1.

Vuoden aikana vamma aiheuttaneen tapaturman ja väkivallan kohteeksi joutuneiden 15–74-vuotiaiden osuus vuosina 1980, 1988, 1993, 1997 ja 2003 sekä uhrien lukumäärä vuonna 2003.

Vahinkotyyppi	Kohteeksi joutuneet henkilöt %					N 2003
	1980	1988	1993	1997	2003	
Yhteensä	17,1	16,7	17,0	16,5	19,0	740 900
Liikennetapaturmat	1,3	1,8	1,7	1,4	1,7	64 500
Työtapaturmat	5,8	5,2	3,6	4,5	4,8	185 000
Kotitapaturmat	3,5	3,5	4,5	4,6	5,9	229 500
Liikuntatapaturmat	4,4	4,0	4,7	5,3	7,0	272 300
Muut vapaa-ajan tapaturmat	1,9	2,1	2,8	2,5	2,3	88 800
Väkivalta	2,3	2,0	2,0	1,7	2,3	89 700

Kuvio 1. Vamma aiheuttaneiden tapaturmien ja väkivallantekojen määrä vuosina 1980, 1988, 1993, 1997, 2003.

(Kohderyhmä 15–74-vuotiaat.)

→ tapaturmiin joutuneiden henkilöiden osuuden kasvusta. Samoin fyysisiin vammoihin johtanut väkivalta on lisääntynyt. Uhrien määrän kasvu vuoteen 1997 verrattuna on näissä kolmessa ryhmässä tilastollisesti merkitsevä. (Taulukko 1.)

Fyysisiin vammoihin johtaneen väkivallan lasku vuodesta 1980 ei ole jatkunut. Vammoihin johtanut väkivalta on lisääntynyt vuodesta 1997 vuoteen 2003 kolmanneksella palaten 1980 -luvun alun tasolle. (Kuvio 1.)

VAKAVIA VÄKIVALLANTEKOJA ENEMMÄN

Väkivalta määriteltiin tämän tutkimussarjan haastattelututkimuksissa laajasti niin, että siihen kuuluvat fyysisiä vammoja aiheuttaneiden tapausten lisäksi sellaiset tilanteet, joissa oli kyse uhkailusta, liikkumisen estämisestä tai lyönnistä, josta ei saatu vammoja. Laajasti määritellyn väkivallan määrä on vähentynyt, kun sen sijaan vammoja aiheuttanut väkivalta on lisääntynyt.

Vuonna 2003 kohdistui 15–74-vuotiaisiin 627 000 väkivallantekoa tai väkivallalla uhkailua (75 vuotta täyttäneisiin noin 4 000). Tämä on kuusi prosenttia vähemmän kuin vuonna 1997 ja saman verran kuin vuonna 1980. Väkivallan väheneminen koski lievää väkivaltaa, kuten uhkailuja, tönimisiä ja lyömisen yrityksiä. Vakavampia väkivallantekoja oli jonkin verran

enemmän. Muu väkivalta sisältää 33 000 henkiseksi väkivallaksi luokiteltavaa tapausta, jotka eivät varsinaisesti kuulu tässä tutkimuksessa käytettyyn väkivallan määritelmään. (Taulukko 2.)

Vuonna 2003 jonkin väkivallanteon kohteeksi, uhkailut mukaan lukien, kertoi joutuneensa noin joka kymmenes 15–74-vuotias suomalainen (11 %). Uhriksi joutuneiden osuus oli alimmillaan 1980-luvun lopulla (8 %). Sittemmin uhkailua ja väkivaltaa kokeneiden osuus on jonkin verran lisääntynyt, kuten väkivallatapausten määräänkin. Vammoja aiheuttanutta väkivaltaa koki vuonna 2003 noin kaksi prosenttia 15–74-vuotiaista (90 000 henkilöä). Vamma aiheuttaneiden tapausten uhriksi joutuneiden osuus on tutkimusten kattamana runsaan 20 vuoden ajanjaksona vaihdellut kahden prosentin molemmin puolin.

TAULUKKO 2.

Uhkailun ja väkivallan muodot vuosina 1980, 1988, 1993, 1997 ja 2003. (Tilastoyksikönä on tapaus. Jos haastateltu oli vuoden aikana joutunut usean väkivallanteon kohteeksi, häneltä kysyttiin tiedot kolmesta viimeksi sattuneesta tapauksesta. Kohderyhmä 15-74-vuotiaat.)

	1980	1988	1993	1997	2003
Yhteensä	629 000	501 000	533 000	652 000	627 000
Uhkailu tai lyönnin yritys	191 000	146 000	195 000	310 000	293 000
Liikkumisen estäminen, töniminen	255 000	180 000	215 000	188 000	159 000
Lyönti, ei näkyvää jälkeä	63 000	55 000	35 000	48 000	40 000
Lyönti, mustelmia	58 000	51 000	38 000	29 000	33 000
Lyönti, haavoja tai luunmurtumia	21 000	20 000	27 000	16 000	20 000
Potkiminen	10 000	7 000	9 000	5 000	7 000
Aseellinen väkivalta	4 000	4 000	7 000	5 000	4 000
Raiskaus tai sen yritys	2 000	5 000	2 000	3 000	3 000
Muu väkivalta	25 000	33 000	7 000	48 000	68 000

Kansallisen uhritutkimuksen mukaan miehillä kaikki väkivaltatilanteet olivat suunnilleen yhtä yleisiä tai hieman harvinaisempia vuonna 2003 kuin kuutta vuotta aikaisemmin.

MIEHET JA NAISET KOHTAAVAT VÄKIVALTA-ERITILANTEISSA

Uhkailu- ja väkivaltatilanteet on seuraavassa jaettu viiteen tyyppiin. Perheväkivallaksi on määritelty perheenjäsenten välinen väkivalta. Pienryhmäväkivallalla tarkoitetaan muiden keskenään tuttujen välistä väkivaltaa. Työpaikkaväkivaltaa kohdataan työtehtävissä. Katuväkivallassa tekijä on tuntematon ja se tapahtuu ulkona. Muu satunnainen väkivalta käsittää lähinnä ennestään tuntemattoman henkilön tekemän väkivallan sisätiloissa kuten ravintoloissa ja huvipaikoissa.

Miehillä yleisimmät uhkailu- ja väkivaltatilanteet liittyvät ravintoloihin ja muihin huvipaikkoihin, katuymppäristöön ja työhön (Kuvio 2). Naisilla yleisimmät tilanteet liittyvät työhön. Seuraavaksi yleisin tilannetyyppi oli ravintola- ja huvipaikkaväkivalta (Kuvio 3).

Vuodesta 1980 voidaan panna merkille eräitä kehitys-suuntia. Naisiin kohdistunut perheväkivalta ja pienryhmäväkivalta – etenkin vamman aiheuttanut – ja myös katuväkivalta näyttävät vähentyneen. Suomessa vuonna 1997 tehty parisuhdeväkivaltaa selvittävä tutkimus tuotti korkeammat väkivallan kohteeksi joutumisista koskevat luvut kuin tämä tutkimus. Uhriksi joutumista koskevat kysymykset ja tutkimusasetelma olivat erilaiset.

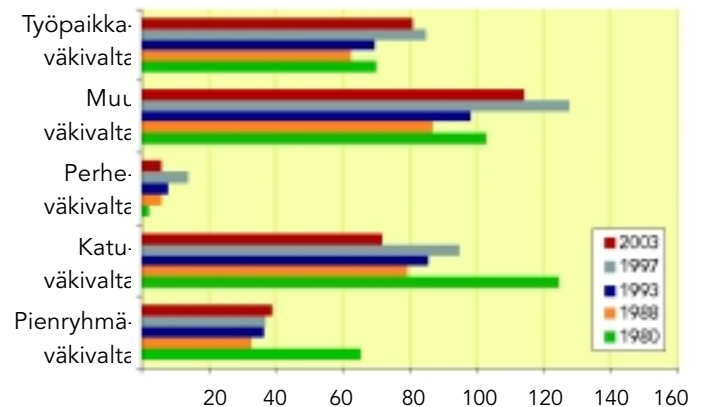
Sen sijaan naisten kokema työpaikkaväkivalta on johdonmukaisesti lisääntynyt.

Naiset kokivat määrällisesti eniten väkivaltaa ja uhkailua terveyden- ja sairaanhoidon ammateissa (lähes 60 000 tapausta vuonna 2003, 33 000 vuonna 1997), joiden uhriksi joutumisista naisten työpaikkaväkivallan kasvu on suurelta osin peräisin. Sosiaalialalla naisten väkivalta- ja uhkailukokemuksia kertyi 17 000 tapausta (11 000 vuonna 1997), opetusallalla naisten tapauksia oli 10 000 (6 000 tapausta vuonna 1997).

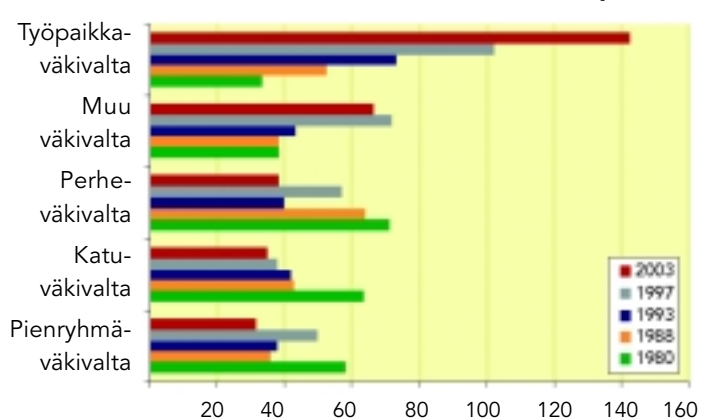
Miehillä kaikki väkivaltatilanteet olivat suunnilleen yhtä yleisiä tai hieman harvinaisempia vuonna 2003 kuin kuutta vuotta aikaisemmin, myös työssä koettu väkivalta. Miesten työssään kokemat väkivalta- ja uhkailutilanteet jakautuvat tasaisemmin kuin naisilla monien eri ammattien kesken. Eniten tapauksia oli autonkuljettajilla, kiinteistöhoitajilla ja vartiointialalla.

Vamman aiheuttaneen väkivallan riskiryhmä ovat edelleen nuoret miehet, joiden uhriksi joutuminen on yleisempää kuin 1990-luvulla. Uhriksi joutuneiden osuus on heillä yli kuusi prosenttia. Miehillä uhriksi joutuneiden osuus vähentyy voimakkaasti iän myötä. Myös naisilla uhriksi joutuneiden osuus on nuorimmassa ikäryhmässä lisääntynyt huomattavasti vuodesta 1997. Naisilla 25–54-vuotiaiden uhriprosentti ei laske kuten miehillä, sillä työpaikka- ja perheväkivalta kohdistuvat tämän ikäisiin naisiin.

Kuvio 2. Kaikki uhkailu- ja väkivaltatilanteet miehillä vuosina 1980, 1988, 1993, 1997, 2003 (15–74-vuotiaat, 1000 tapausta).

Kuvio 3. Kaikki uhkailu- ja väkivaltatilanteet naisilla vuosina 1980, 1988, 1993, 1997, 2003 (15–74-vuotiaat, 1000 tapausta).

ILMOITUSALTTIUS EI ENÄÄ KASVUSSA

Yksi rikosten yleisyyttä koskevien haastattelututkimusten keskeinen anti on se, että ne osoittavat missä määrin rikokset jäävät tulematta poliisin tietoon. Niin sanottu piilorikollisuus on osoittautunut suureksi. Aikasarja-aineistolla voidaan myös seurata väkivallan piiloon jäämisen muutoksia.

Väkivallan ja uhkailun tuleminen poliisin tietoon on yleistynyt tässä tutkimussarjassa vuoteen 1997 saakka: niin sanottu ilmoitusalttiisuus on siis tasaisesti kohonnut. Kehitys on ollut niin voimakasta, että sillä on tuntuvaa vaikutusta poliisin selvitettäviksi tulevien rikosten kokonaismäärään. Vuoden 2003 tutkimuksessa ilmoittamisen nousu on kuitenkin pysähty-

nyt. Ilmoittamisaltiuden aleneminen koskee tapauksia, joissa uhria on vähintään lyöty.

Ilmoittamisaltiuden pitkään aikavälin kohoamisen voidaan osaltaan nähdä olevan linjassa rikoksia koskevan huolen lisääntymisen kanssa. Tällä kehityksellä on kansainvälisten vertailujenkin perusteella myös muita samanaikaisia taustoja: suomalaisten keskiään jatkuva kohoaminen on vaikuttanut ilmoittamisaltiuden nousuun, kuten myös edelleen jatkuva kaupungistumiskehitys sekä poliisin palvelujen saatavuuden vähittäinen paraneminen. Yleinen ja olennainen lisäehto ilmoittamisaltiuden nousulle on ollut poliisin toimintaa kohtaan tunnettu luottamus, joka Suomessa on korkealla tasolla.

RIKOKSEN PELKO PÄÄASIASSA VÄHENTYNYT

Rikoksen pelolla on monissa uhritutkimuksissa tarkoitettu huolestuneisuutta erilaisten väkivallantekojen ja omaisuusrikosten kohteeksi joutumisesta. Naisten johtavat huolenaiheet eri tutkimusvuosina ovat koskeneet väkivallan kohteeksi joutumista illalla ulkona sekä heidän kotiinsa

murtautumista. Miehillä yleisin huolen aihe on ollut kotiin murtautuminen.

Yleishavainto kuviosta 4 on se, että eri rikosten uhriksi joutumista koskeva huolestuneisuus on vähentynyt sekä miehillä että naisilla vuodesta 1997. Poikkeuksena on naisten huolestuneisuus väkivallan kohteeksi joutumisesta työtehtävissä, joka on hieman lisääntynyt. Huoli kotiin murtautumisesta sekä väkivallan kohteeksi joutumisesta illalla kodin ulkopuolella on suunnilleen vuoden 1988 huolestuneisuuden tasolla, naisten huolestuneisuus sukupuolisen lähentelyn tai raiskauksen kohteeksi on vuoden 1988 tasoa huomattavasti pienempi. ■

Markku Heiskanen on erikoistutkija Poliisiammattikorkeakoulussa, Reino Sirén erikoistutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa ja Kauko Aromaa YK:n yhteydessä toimivan Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin (HEUNI) johtaja.

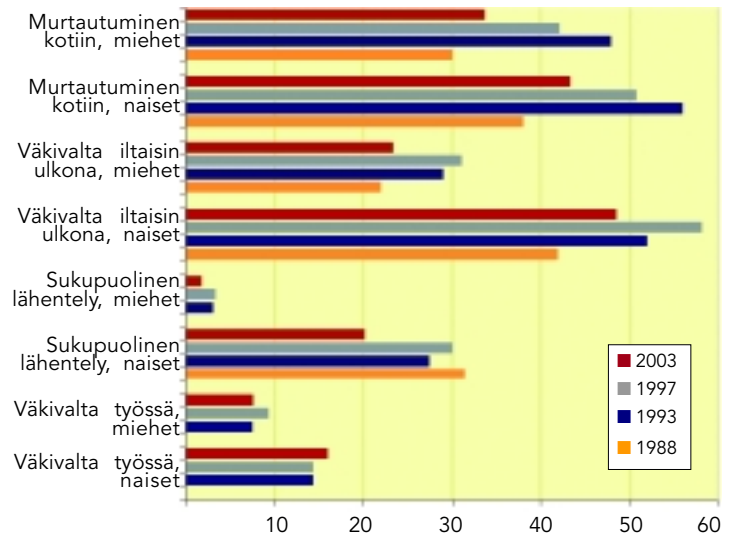
Artikkeli perustuu kirjoittajien julkaisuun Suomalaisten turvallisuus 2003. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 58.

TAULUKKO 3.

Väkivallan ja uhkailujen määrä sekä niistä tehdyt rikosilmoitukset haastattelututkimusten mukaan. (Tilastoyksikkönä on tapaus, % kaikista tapauksista, 15–74-vuotiaat)

A. KAIKKI VÄKIVALTATAPAUKSET			B. VÄHINTÄÄN LYÖMISEN SISÄLTÄNEET VÄKIVALTATAPAUKSET		
	Yhteensä	Ilmoitus%		Yhteensä	Ilmoitus%
1980	629 000	3,7	1980	159 000	6,2
1988	501 000	5,4	1988	141 000	8,2
1993	533 000	6,6	1993	116 000	11,7
1997	652 000	7,2	1997	109 000	17,4
2003	627 000	7,2	2003	106 000	15,3

Kuvio 4. Erilaisia rikoksen kohteeksi joutumista koskevia huolestumisen aiheita. (Miehet ja naiset, erittäin ja jonkin verran huolestuneet, 15–74-vuotiaat, %, vuodet 1988, 1993, 1997 ja 2003.)

TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimuksen aineisto kerättiin vuonna 2003 haastatteleamalla puhelimitse 8 163 väestötietojärjestelmästä poimittua 15 vuotta täyttäneitä henkilöä. Lähtötöksen koko oli 10 105 henkilöä. Vastausprosentti oli 81. Vertailtavat tutkimusaineistot on kerätty vuosina 1980, 1988, 1993 ja 1997. Uhritutkimuksen haastattelut on tehty Tilas-

tokeskuksen työvoimatutkimuksen yhteydessä.

Uhkailu ja väkivalta määriteltiin luettelemalla joukko niitä kuvaavia tyypillisiä tilanteita. Ne käsittivät uhkailun ja liikkumisen estämisen, tönimisen ja kiinni tarttumisen, lyönnin, josta ei seurannut näkyvää jälkeä, lyönnin, josta aiheutui mustelmia, haavoja tai luunmurtumia, potkimisen, aseellisen väkivallan, seksuaalisen väkivallan ja

muun väkivallan. Tapaturmat määriteltiin vastaavalla tavalla. Tapaturmia ja väkivaltaa vertailtaessa kriteerinä oli fyysisen vamman aiheutuminen.

Tulokset ovat otokseen perustuvia väestötasolle korotettuja estimaatteja. Otostutkimuksiin saattaa sisältyä sekä tilastollista satunnaisvaihtelua että systemaattista vaihtelua. Satunnaisvaihtelun suuruus voidaan arvioida luottamusvälilaskelmilla. 95

prosentin todennäköisyydellä tulokset poikkeavat koko otoksen tasolla suurimmillaan noin yhden prosenttiyksikön prosenttilukuestimaatin koosta, eri sukupuolten tuloksissa noin 1,5 prosenttiyksikköä. Systemaattista virhettä tuloksiin voi aiheutua kysymysten muotoilusta, muistamattomuudesta tai tietoisesta salailusta ja liioittelusta.

Rikollisuus kunnissa

Kaupungeissa on yleensä korkeampi rikostaso eli enemmän rikoksia asukasta kohden kuin maaseudulla. Väkiluku ja kaupunkimaisuuden aste selittävätkin paljolti paikkakuntien rikollisuuseroja (taulukko 1), mutta muillakin yleisillä väestöllisillä, taloudellisilla ja sosiaalisilla tekijöillä on niihin yhteys. Missä kunnissa sitten rikollisuutta on enemmän ja missä kunnissa vähemmän kuin tällaisten seikkojen perusteella voisi ennakoida?

Tätä asiaa on selvitelty kaikki Suomen kunnat kattavassa tutkimuksessa, jossa tilastollisin menetelmin on arvioitu, kuinka paljon rikoksia kunnassa voi odottaa tapahtuvan, kun eräät rakenteelliset ominaisuudet on otettu huomioon. Ennakoidun ja tilastoidun rikollisuuden ero kertoo, poikkeako kunnan rikostaso jompaankumpaan suuntaan.

Tutkimuksessa jaoinme kunnat Tilastokeskuksen kuntaryhmittäin mukaisesti kaupunkimaisiin, taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin. Rikoslajeista tarkasteltiin henki-, pahoinpitely- ja raiskausrikoksia (väkivaltarikokset) sekä varkaus- ja ryöstörikoksia sekä luvattomia käyttäjiä (omaisuusrikokset). Poliisin tietoon tulleista rikoksista laskettiin vuosien 1999–2001 keskiarvo. Rikollisuusennustetta varten poimimme eri tilastolähteistä samalta aikaväliltä viitisenkymmentä tietoa mm. kuntien väestön ikä- ja perherakenteesta, elin-

keinorakenteesta, muuttoliik- keestä, työllisyydestä ja alkoholin kulutuksesta.

Valitsimme muuttujiksi seikkoja, joiden aiempien tutkimusten ja kriminologisten teorioiden perusteella oletetaan vaikuttavan rikollisuuteen joko lisäävästi tai vähentävästi. Vaikutusmekanismia ei tosin aina tarkkaan tunneta eikä yritetä kuvata. Pääasiassa muuttujat ovat säännöllisesti tuotettuja virallistilaston lukuja. Eräiltä osa-alueilta tietoa on vähän tai ei ollenkaan. Esimerkiksi poliisien määrä sopisi rikoskontrollin kuvaajaksi, mutta tätä tietoa ei nykyisestä järjestelmästä saada kunnittain.

Käyttäen tavanomaista li-

neaarista regressiota ja ns. eliminoivaa menetelmää etsittiin koko tietojoukosta ensin ne muuttujat, jotka tilastollisesti parhaiten selittävät kuntien rikollisuuseroja. Teimme analyysit erikseen kussakin kuntaryhmässä ja erikseen väkivalta- ja omaisuusrikollisuudelle. Valituksi tulleista muuttujista koottiin ennustemallit. Niihin tuli 6–9 rikollisuustasoa selittävää tekijää.

Kuntien rikollisuuserojen selittäjinä muutamit tekijät näyttävät muita keskeisemmiltä. Alkoholin vähittäis- tai anniskelukulutus on mukana kaikkien kuntaryhmien väkivaltamalleissa ja lisäksi kaupunkimaisten ja maaseutu- maisten kuntien omaisuusri-

kollisuusmalleissa. Myös perherakenteen osoittimet eli avioliitossa olevien osuus ja yksinhuoltajien osuus lapsiperheistä sekä väestön ikärakenne ovat merkitseviä selittäjiä useammilla malleilla. Eri- tyinen omaisuusrikollisuuteen liittyvä tekijä kaupunkimaisissa kunnissa on vähittäiskaupan volyyymi ja maaseutukunnissa puolestaan kesämökkitiheys. Ne ovat selvästi rikoksentelemahdollisuuksien määrää kuvaavia ominaisuuksia.

Kun mallin tuottamaa ennustetta verrataan tilastoituihin rikollisuuteen, nähdään, onko kunnassa rikollisuutta enemmän, odotettu määrä vai vähemmän kuin mallin raken-

TAULUKKO 1.

Poliisin tilastoima väkivalta ja omaisuusrikokset kuntaryhmittäin 10 000 asukasta kohden.

	Kaupunkimaiset	Taajaan asutut	Maaseutumaiset	Koko maa
Väkivalta	64	40	35	54
Omaisuusrikokset	446	220	172	350

teelliset tekijät ennustavat. Tässä suhteessa kiinnittyy huomio kuntiin, joissa tilastoitua rikollisuutta on asukasluvuun nähden paljon ja samalla rikostaso poikkeaa huomattavasti mallin tuottamasta ennusteesta (taulukko 2).

VÄKIVALLAN TASOLTAAN EROTTUVIA KUNTIA

Kaupunkimaisten kuntien väkivaltatase on analyysin mukaan yhteydessä mm. väestön koulutustasoon, alkoholin kulutukseen sekä avioliitossa olevien, 15–24-vuotiaiden miesten ja palveluelinkeinoissa toimivien osuuteen. Korkea koulutustaso ja avioliittojen yleisyys ennustavat matalaa väkivaltatasea, kun taas nuorten miesten ja palveluelinkeinojen suuri osuus sekä keskimääräistä suurempi alkoholin vähittäismyynti päinvastaista.

Väkivaltarikoksia on selvästi ennustetta runsaammin Iisalmella, Järvenpäässä, Kokkolassa, Maarianhaminassa, Salossa ja Seinäjoella. Nämä ovat pienehköjä kaupunkeja eri puolilla maata eikä niillä ole selvää yhdistävää tekijää.

Maarianhamina ja Iisalmi ovat myös poliisin tietoon tullessa väkivaltarikollisuudessa kuntien kärjessä. Maarianhaminan korkea rikostaso selittää osaksi rikosten tilastointitapa ja osaksi matkailijamäärä: kaupungin rikostilastoon kirjataan myös sinne tulevilla matkustajaluksilla tapahtuneet väkivalteet ja muut rikokset. Iisalmessa tuli väkivaltarikoksia poliisin tietoon vuosina 1999–2001 keskimäärin 257. Ennuste on satakunta rikosta vähemmän, 165, ja ennustavien muuttujien arvoissa ei juuri ole poikkeavaa.

Salo on tilastoidussa väkivallassa hieman kaupunkien keskitasoa alempana, mutta

mm. korkea tulotaso ja elinkeinorakenne ennakoisivat vieläkin vähemmän rikoksia.

Helsingissä ja Turussa tilastoidun väkivallan taso on aika korkea mutta lähellä ennustettua lukua. Selvästi ennustettua tasoa vähemmän väkivaltaa on mm. Oulunsalossa, Raisiossa, Lappeenrannassa, Kotkassa ja Tampereella. Myös menneinä vuosina Suomen Chicagoksi nimitetty Lahti sijoittuu tässä tarkastelussa melko matalan rikostason kaupunkeihin.

Taajaan asutuista kunnista Jämsässä, Kauhajoella, Muhoksella, Nivalassa, Ähtärissä ja Äänekoskella on tilastoitua väkivaltaa odotettuun nähden paljon. Toisaalta poikkeavia ovat myös alle keskimääräisen väkivaltarikollisuuden tason kunnat kuten Lieto, Noormarkku, Piikkiö ja Sipoo, joissa ennusteen mukaan pitäisi olla vielä vähemmän rikoksia.

Maaseutukuntien välillä erot rikollisuuden tasossa ovat suurimmat. Esimerkiksi Kiuruvedellä Pohjois-Savossa tuli poliisin tietoon kohdevuosina keskimäärin 100 väkivaltarikosta, kun taas asukasluvultaan samankokoisessa länsirannikon Pedersöressä tietoon tuli vain 4 rikosta. Ruotsinkielisen Pohjanmaan runsaan neljäntuhannen asukkaan saaristokunta Luoto on yksi niistä kunnista, joissa ei kohdevuosina kirjattu yhtään väkivaltarikosta.

Käytetyistä osoittimista maaseutukuntien väkivaltaeroja selittävät äänestysaktiivisuus, alkoholin vähittäismyynti, miesten työttömyysaste, pendelöinti, yksihuoltajien osuus lapsiperheistä sekä toimeentulotukimenot asukasta kohden. Tulos on järkeenkäyvä, mutta ennustemallin selitysaste ei ole kovin korkea: on monta kuntaa, joi-

TAULUKKO 2.

Kunnat (vähintään 1000 asukasta), joissa tilastoitu rikollisuus asukasta kohti oli yli maan keskiarvon ja rikostaso poikkeaa paljon ennusteesta.

VÄKIVALTARIKOKSET	OMAIUUSRIKOKSET
Kaupunkimaiset kunnat Iisalmi Järvenpää Kokkola Maarianhamina Salo Seinäjoki	Heinola Järvenpää Kotka Vaasa
Taajaan asutut kunnat Jämsä Kauhajoki Muhos Nivala Ähtäri Äänekoski	Uusikaupunki Valkeala
Maaseutumaiset kunnat Juankoski Keitele Kiuruvesi Kivijärvi Pertunmaa Polvijärvi Pulkki Punkaharju Puumala Ristijärvi Saarijärvi Sonkajärvi Sotkamo Taivassalo Tuusniemi Vaala Varpaisjärvi	Jaala Maksamaa Taivassalo Tammela

den ennuste poikkeaa paljon tilastoidusta rikollisuudesta.

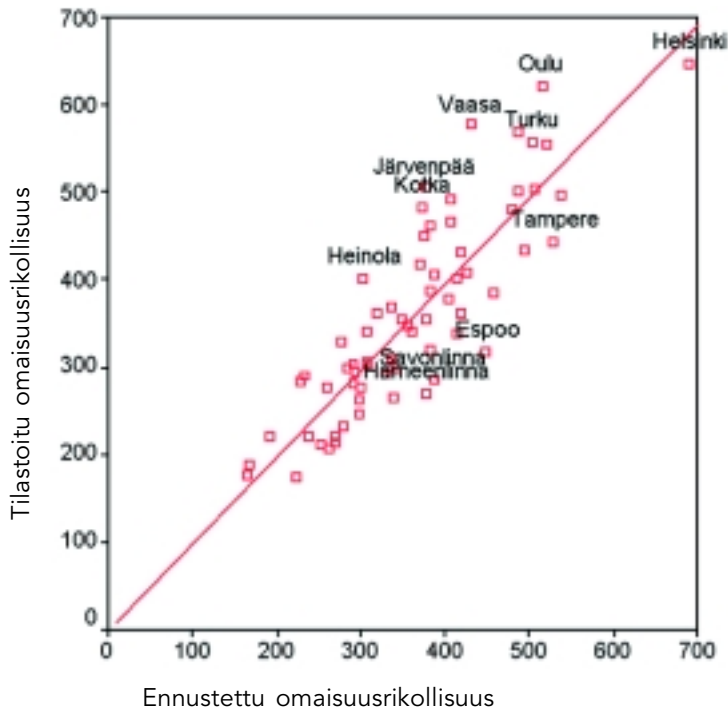
OMAIUUSRIKOSTASOON OSIN ERI SELITYKSET

Omaisuuksirikollisuuden tasoa selittävät osin eri tekijät kuin väkivaltaa. Myöskään paikkakunnat, joissa tilastoitu rikollisuus poikkeaa eniten enna-

koidusta, eivät yleensä ole samoja väkivalta- ja omaisuusrikollisuudessa. Kaupunkikuntien ennustettua ja tilastoitua omaisuusrikollisuutta havainnollistaa kuvio 1. Siinä olevan suoran yläpuolelle sijoittuvissa kunnissa tilastoitua rikollisuutta on ennustettua enemmän, suoran alapuolella

Kunnissa, joissa tilastoitu rikollisuus on muihin kuntiin verrattuna korkea ja myös rikollisuusennustetta tuntuvasti korkeampi, on perusteltua arvioida rikollisuustilannetta tarkemmin.

Kuvio 1. Tilastoitu ja ennustettu omaisuusrikollisuus kaupunkimaisissa kunnissa (rikoksia 10 000 asukasta kohden).

taas vähemmän.

Heinolassa, Järvenpäässä, Kotkassa ja Vaasassa omaisuusrikostasoa on korkea ja samalla ainakin neljänneksen ennustettua korkeampi. Turussa ja Oulussa on jonkin verran enemmän rikoksia kuin malli ennustaa. Helsingin tilastoitu omaisuusrikollisuus on maan korkein, mutta osuu varsin lähelle ennustetta (Helsinki ei ollut mukana ennustemallia estimoituksessa). Myös Maarianhaminan, Lahden ja Vantaan omaisuusrikollisuus on ennakoitua tasoa. Hämeenlinnassa, Savonlinnassa ja Espoossa puolestaan on ainakin neljännes odotettua vähemmän varkausrikoksia, luvatto-

mia käyttöjä ja ryöstöjä.

Taajaan asuttujen kuntien ryhmässä erottuvat Uusikaukunki ja Valkeala. Niissä on eniten tilastoitua rikollisuutta ja lisäksi taso poikkeaa selvästi rikollisuusennusteista. Eräissä maaseutukunnissakin on asukaslukuun nähden kirjattu varsin paljon omaisuusrikoksia, jopa selvästi yli koko maan keskiarvon. Joissakin myös rikollisuusennuste jää kauas tilastoidusta rikollisuudesta. Pienten kuntien rikollisuustason mittaaminen käyttäen pohjana väkilukua on kuitenkin ongelmallista. Tilastoidun rikollisuuden vaihtelu vuodesta toiseen voi olla suurta. Toisaalta suo-

situissa matkailu- ja kesämökikunnissa rikollisuuden ”väestöpohja” voi olla paljon kunnan vakinaista väestöä isompi, eikä asukasluku silloin kuvaa oikein rikostilaisuukseen määrää.

Maantieteellisesti rikollisuuden tasossa erottuu joitakin alueellisia keskittyymiä. Paljon tilastoitua väkivaltarikollisuutta ennusteeseen nähden näyttäisi olevan Iisalmen ja Kajaanin ympäristökunnissa sekä Kajaani–Oulu-linjalla. Omaisuusrikollisuudessa yksi korkean rikollisuuden keskitymä on Heinolan, Mikkelin ja Kouvolan seutu.

ENNUSTE OSUVAMPI KAUPUNGEISSA

Rikollisuuden alueellisten erojen selityksinä pidetään yleensä rikoksentekeämahdollisuuksien määrää, väestön rikoksentekeämahdottomuutta ja kontrollijärjestelmän toimintaa. Näitä tekijöitä edustavia muuttujia on yritetty ottaa mukaan malleihin. On korostettava, että kuntien rikollisuusennusteet perustuvat niihin muuttujiin, jotka valikoiva tilastollinen analyysi osoitti tärkeimmiksi selittäjiksi käytössä olleista muuttujista. Jos lähtökohtana olisi erilainen tietojoukko, myös tulos saattaisi painottua toisin.

Rikollisuusennusteiden osuvuus on parempi kaupunki- ja taajamakuntia kuin maaseutukuntia koskevissa malleissa. Kaupunkien rikollisuuseroista siis suurempi osa kuin maaseutukuntien eroista selittyy malleihin sisältyvillä

yleisillä tekijöillä. On selvää, että pienissä kunnissa paikallisilla erityispiirteillä, esimerkiksi poikkeukselliset rikoksentekeämahdollisuudet tai muutama aktiivinen rikosten tekijä, voi olla huomattava merkitys kunnan rikollisuustilanteelle.

Kunnissa, joissa tilastoitu rikollisuus on muihin kuntiin verrattuna korkea ja myös rikollisuusennustetta tuntuvasti korkeampi, on perusteltua arvioida rikollisuustilannetta tarkemmin. Rikosanalyysi, jossa käydään läpi rikosten ajallinen ja paikallinen jakauma sekä rikoksiin syyllistyneiden tausta, voi paljastaa syytä kunnan poikkeavaan rikostasoon ja olla keino löytää vaikuttavia ratkaisuja rikosten torjuntaan. ■

Markku Heiskanen ja Outi Roivainen työskentelevät Poliisiammattikorkeakoulun tutkimusyksikössä ja Reino Sirén Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.

Artikkeli perustuu kirjoittajien tutkimukseen ”Rikollisuus kunnissa. Tilastollinen tutkimus Suomen kuntien väkivalta- ja omaisuusrikollisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 16. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 203. Helsinki 2003.”

Voidaanko tilannetorjunnan keinoihin ehkäistä henkirikoksia?

Henkirikollisuuden ongelmaryhmä, ongelma-alueet ja rikosten tyyppimuodot tiedetään, joten henkirikosten tilannepohjainen ehkäisy olisi varmaan jossain määrin mahdollista Suomessakin.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen, Poliisiammattikorkeakoulun ja sisäasiainministeriön poliisi-osaston yhteistyönä käynnistettiin kesäkuussa 2002 henkirikollisuuden seurantaan, jonka keskeisenä osana on laajan henkirikostietokannan koostaminen.

Hankkeen taustalla on eurooppalaisittain huono henkirikollisuustilanteemme. Kuolemaan johtavien tahallisten väkivaltarikosten asukaslukuun suhteutettu taso on Suomessa tällä hetkellä kaksin-kolminkertainen Euroopan unionin muihin jäsenmaihin verrattuna ja se on myös tuntuvasti korkeampi kuin uusissa jäsenmaissa Unkaria ja Baltian maita lukuun ottamatta. (Kuvio 1)

Tavoitteena onkin tuottaa tietoa paitsi väkivaltarikollisuuden teoreettiseen tutkimukseen myös henkirikosten ja muiden väkivaltarikosten tilannepohjaiseen ehkäisyyn. Seuraavassa tarkastelen lyhyesti ehkäisyyn mahdollisuuksia ja ongelmia viime vuosina ilmestyneiden tutkimusten ja vuosien 2002–2003 henkirikoksista saatujen tietojen pohjalta.

VÄKIVALTARIKOLLISUUDEN TORJUNTAMALLEJA

Lähinnä omaisuusrikollisuuden tilannetorjuntaan kehitetyn, mutta myös väkivaltarikollisuuden torjuntaan soveltu-

vaksi katsotun **Clarcken** ja **Homelin** mallin mukaan rikollisuuden tilannetorjunnan yleiset menetelmät voidaan luokitella neljään pääluokkaan ja 16 alaryhmään (taulukko 1).

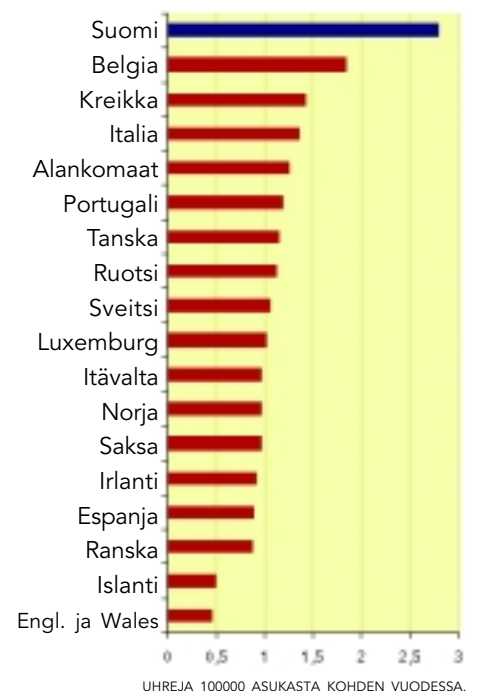
Yhdysvalloissa viime vuosina sovelletuissa henkirikollisuuden ehkäisyohjelmissä paino on puolestaan pantu rikoksiin yleisimmin johtavien tapahtumasarjojen kartoittamiseen, havaitsemiseen ja katkaisemiseen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Metodina on ollut väkivallan ongelmaryhmien ja -alueiden selvittäminen, ryhmien intensiivinen seuranta kohdealueilla sekä niiden kaiken tyyppisen ongelmakäyttäytymisen nollatoleranssi.

SUOMESSA ONGELMARYHMÄNÄ SYRJÄYTYNEET MIEHET

Henkirikollisuuden ongelmaryhmä on meillä suhteellisen selvä ja varsin suppea. Henkirikollisuus on lähes yksinomaisesti miesten rikollisuutta. Rikoksiin syyllistyvien ja niiden uhriksi päätyvien miesten tyyppihahmo on puolestaan nelikymppinen, yksin vuokra-asunnossa asuva, tuttavapiirissään yleisesti väkivaltaisuudestaan tunnettu, työtön alkoholisti. Koulutus on jäänyt peruskouluun ja rikosrekisterissä on useampia aiempia tuomioita väkivaltarikoksista. Takana on yksi tai useampi

kariutunut parisuhde. Rikososapuolet ovat vanhoja tuttuja ja heidän suhdettaan on pitkään leimannut keskinäinen ryypiskely ja väkivalta.

Kuvio 1. Henkirikoskuolleisuuden nykytaso Suomessa ja muissa Euroopan unionin sekä Schengenin sopimuksen jäsenmaissa (viiden viime vuoden maakohtaiset keskitasot) Lähde: WHO.

Taulukko 1. Rikollisuuden tilannetorjunnan yleiset menetelmät

A) Koettujen vaikeuksien lisääminen	B) Koettujen riskien lisääminen	C) Odotettujen hyötyjen vähentäminen	D) Syyllisyyden tai häpeän torjuminen
1) Kohteen vaikeuttaminen	5) Sisään- ja ulostulon tarkkailu	9) Kohteen poistaminen	13) Sääntöjen asettaminen
2) Kohteen luo pääsyn valvonta	6) Virallinen valvonta	10) Omaisuuden merkittäminen	14) Moraalisen paheksu- misen voimistaminen
3) Rikollisen ohjaaminen sivuun	7) Henkilöstön tarjoama valvonta	11) Houkutusten vähentäminen	15) Pidäkkeitä poistavien tekijöiden valvonta
4) Rikosvälineiden valvonta	8) Luonnollinen valvonta	12) Hyötyjen evääminen	16) Lain noudattamisen helpottaminen

Työelämästä syrjäytyneiden miesten väkivalta on hallinnut Suomen henkirikollisuutta koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan, ja sen kokonaisosuus henkirikoksista on viime vuosikymmeninä entisestään kasvanut. Myös henkirikollisuuden tasoero muihin Pohjoismaihin ja ilmeisesti koko läntiseen Eurooppaan näyttäisi syntyvän pääosin tämän ryhmän alkoholisidonnaisesta väkivallasta. (Kuvio 2)

Yleisimmin rikokseen johtava tapahtumasarja on niinkään tiedossa. Rikos tehdään hetken mielijohteesta sattumalta käteen osuneella teräseella ryypiskel-
täessä joko tekijän tai uhrin asunnossa. Kumpikin osapuolista on vahvasti päih-
tynyt. Tilanne on pääpiirteissään sama myös henkirikokseen päätyvissä perhe-

riidoissa. Ongelma-alueet ovat samoin yleispiirteiltään selvät, tosin alueellinen rikollisuuskehitys on viime vuosikymmeninä ollut henkirikollisuuden staattisesta yleiskuvasta poiketen melko dynaamista ja johtanut alueellisten erojen jyrkentymiseen. Perinteisillä ongelma-alueilla Itä- ja Pohjois-Suomessa rikollisuustilanne on entisestään heikentynyt, sen sijaan eteläisimmässä Suomessa, erityisesti pääkaupunkiseudulla se on selvästi parantunut.

MALLEJA EI VOI SOVELTAA SUORAAN

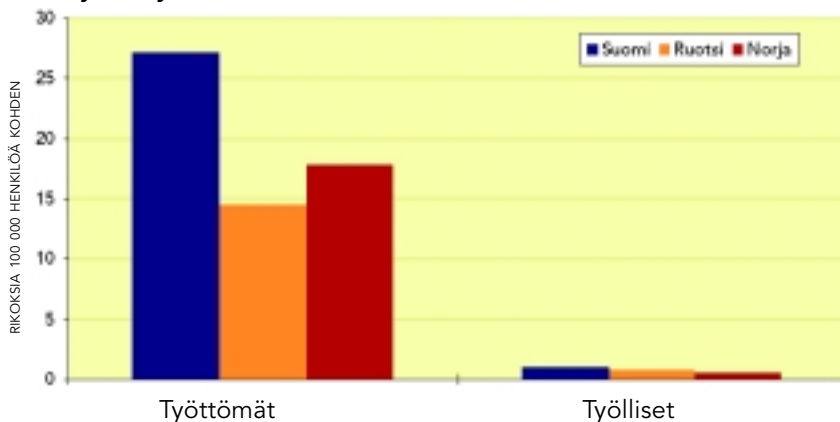
Edellytykset henkirikosten ennaltaehkäisylle ovat siis periaatteessa olemassa, koska rikollisuuden ongelmaryhmä, ongelma-alueet ja rikosten tyyppimuodot

tiedetään. Henkirikokset eivät meillä pääsääntöisesti tapahdu yllättäen, vaan niistä noin 80 %:ssa esiintyy havaittavaa ennako-
oirehtimista (yleensä osapuolten keskinäistä väkivaltaa) pitkään ennen varsinaista rikosta. Aiemmin väkivaltarikoksista tuomittujen osuus syyllisistä on erittäin suuri. Tästä huolimatta talous- ja omaisuusrikollisuuden tilannetorjuntaan kehitetyt sen enempää kuin amerikkalaiset henkirikollisuuden ennaltaehkäisymallitkaan eivät ole meille suoraan sovellettavissa.

Ensinnäkin suomalainen henkirikollisuus on valtaosin epärationaalista ja impulsiivista; kolmen promillen humalassa keittiöveitsen kanssa toimivat rikososa-
puolet eivät perusta toimintaansa kovinkaan hienojakoisiin riski-hyötyanalyysiin. Siten Clarken ja Homelin menetelmäryhmittelyyn pääluokat B (Koettujen riskien lisääminen) ja C (Odotettujen hyötyjen vähentäminen) ovat henkirikollisuuden torjunnan kannalta suurelta osin hyödyttömiä. Yhdysvalloissa tilanne on toinen, sillä siellä keskeinen ongelma on nuorison ja rikollisten alakulttuurien väkivalta. Sen torjunnassa myös tulokset ovat olleet menestyksekkäimmät. Kumpikin väkivaltatyyppi on motiiveiltaan huomattavasti rationaalisempaa kuin suomalainen ryypiskelyväkivalta.

Myös väkivallan rakenne poikkeaa Yhdysvalloista. Pohjois-Amerikan suurkaupunkien henkirikollisuus tapahtuu suurelta osin julkisilla tai puolijulkisilla pai-

Kuvio 2. Työllisten ja työttömien suhteellinen henkirikollisuustaso Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa 1990-luvulla.

Jos kokonaisväkivallan volyymia saadaan pienennettyä, myös henkirikokset vähenevät.

koilla ja välineenä on yleensä mukana kannettu käsituliase. Meillä väkivalta tapahtuu pitkälti yksityisasunnoissa ja aseet ovat niitä, mitä asunnosta kulloinkin käsiin sattuu. Tämä tekee menetelmäryhmittelyn pääluokan A (Koettujen vaikeuksien lisääminen) soveltamisen meillä huomattavasti vaikeammaksi kuin Yhdysvalloissa, esimerkiksi pelkän asekontrollin keinoin voidaan vaikuttaa varsin vähän henkirikollisuuden kokonaistasoon.

Tietyissä rikostyypeissä menestymismahdollisuuksia näyttäisi kuitenkin olevan. Ensinnäkin julkisilla paikoilla tapahtuvassa sekä tekijälle tuntemattomiin uhreihin kohdistuvassa väkivallassa ennalta aseistautumisen merkitys vaikuttaisi olevan huomattava. Jos terä-, lyömä- ja ampuma-aseiden yleistä kanniskelua julkisilla paikoilla ja erityisesti nuorison parissa kyettäisiin tehokkaasti vähentämään, seurauksena olisi mitä todennäköisimmin myös julkisilla paikoilla tapahtuvan henkirikollisuuden olennainen väheneminen.

Myös ampuma-asekontrollissa näyttäisi olevan tiukentamisen varaa. Pääosa vuosina 2002–2003 tehdyistä tuliasetaupoista oli tehty luvallisilla metsästysaseilla. Syylliset eivät kuitenkaan olleet normaalimetsästäjiä vaan henkilöitä, jotka olivat poikkeuksetta pitkälle alkoholisoituneita ja väkivaltaisuudestaan yleisesti tunnettuja. Ampuma-asekontrollissa oli tulosten perusteella selvästi tehostamisen varaa, sillä yhdelläkään tekijöistä ei elintapojensa perusteella olisi pitänyt olla ampuma-asetta saati laillista lupaa siihen. On kuitenkin kyseenalaista, olisiko ampuma-aseen puuttuminen yhdessäkään tapauksessa estänyt rikosta. Kaikissa tapauksissa oli kyse perheriitoihin liittyneistä tapoista eikä tekovälineellä niissä ole yleensä olennaista merkitystä siinä, miten rikostilanne ja -tilaisuus kehittyy.

Myös rikollisuuden alueellinen ja

kauma ja volyyymi aiheuttavat meillä omat ongelmansa ulkomaalaisten torjuntamallien soveltamiselle. Yhdysvaltojen ennaltaehkäisyohjelmat on yleensä toteutettu suurkaupungeissa, joissa henkirikosten vuotuinen määrä on vähintään useita kymmeniä, usein satoja. Suomessa ainoastaan pääkaupunkiseutu muistuttaa niitä ominaispiirteiltään edes kaukaisesti. Vaikka henkirikoksia asukasta kohti tehdäänkin meillä Euroopan unionin jäsenmaista eniten, rikosten absoluuttinen määrä vuodessa jää sadan ja kahdensadan välille. Synkimmillä rikollisuusalueilla Itä- ja Pohjois-Suomessa rikoksia kertyy vuodessa yksittäistä poliisipiiriä kohti vain muutama, usein ei yhtäkään. Tämä asettaa ehkäisytyölle varsin toisenlaiset lähtökohdat kuin Pohjois-Amerikassa.

RYYPISKELYVÄKIVALTA EHKÄIS-TÄVÄ KOKONAISUUDESSAAN

Henkirikokset ovat meillä pitkälti satunnaistappioita yleisen ryypiskelyväkivallan (niin tuttavien keskinäisen kuin perheiden sisäisenkin) valtavirrassa. Clarken ja Homelin tilannetorjunnan menetelmästä parhaiten suomalaiseen henkirikollisuuteen näyttäisivätkin soveltuvan yleiseen käyttäytymisvalvontaan ja yhteiskunnan yleiseen arvomaailmaan vaikuttavat 6, 8 ja 13–16.

Ennaltaehkäisytoimet tulisi kohdentaa koko ryypiskelyväkivaltaan (tai jos tämä resurssisyistä ei ole mahdollista, ainakin johonkin sen merkittävään osaan kuten perheväkivaltaan), sillä henkirikokseen päätyvien ryypiskely-väkivaltasuhteiden erottelu muista on käytännössä mahdotonta. Jos kokonaisväkivallan volyymia saadaan pienennettyä, myös henkirikokset vähenevät.

Yksilötasolla kannattaisi kohdistaa nykyistä enemmän huomiota monikertaisiin väkivaltarikosten uusijoihin, sillä tämän ryhmän merkitys kokonaishenkirikollisuudessa on erittäin suuri. Rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän ny-

kyisin tarjoamin keinoin uusintariskien ei ilmeisesti kyetä juurikaan vaikuttamaan, vaan niiden rinnalle tulisi kehittää aiempaa tehokkaampia ja kattavampia mielen-terveysongelmien ja päihderiippuvuuden hoito-ohjelmia. Tältä osin myös henkirikostietokantaa pitäisi kehittää siten, että aiemmista väkivaltarikoksista ja niiden kohdentumisesta saataisiin nykyistä täsmällisempää tietoa.

Tärkeää olisi niinkään yhdistää tulevat ennaltaehkäisyohjelmat yleisempiin yhteiskunta-, sosiaali- ja alkoholipoliittisiin ratkaisuihin. Perustava muutos henkirikollisuudessamme on mahdollinen vain, jos henkirikollisuuden ongelmaryhmän väkivallan tilannetorjunnan ohella kyetään olennaisesti vähentämään syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten, naisten ja perheiden määrää yhteiskunnassa.

Henkirikosten jälkikontrolli toimii tällä hetkellä suhteellisen hyvin. Rikokset kyetään selvittämään maan kaikissa osissa kohtuullisessa ajassa ja täysin selvittämättä jääneiden rikosten määrä on erittäin pieni. Kaikessa inhimillisessä toiminnassa löytyy luonnollisesti aina parantamisen varaa. On kuitenkin epätoiminnasta, että poliisin vastuulla olevaa jälkikontrollia tehostamalla kyettäisiin saavuttamaan muutoksia henkirikollisuuden tasoon. ■

Kirjoittaja on tutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.

Kirjallisuusluettelon saa toimituksesta sähköpostitse haaste@om.fi.

Suomalainen henkirikollisuus verrattuna Ruotsiin ja Norjaan

Suomessa tehdään vuosittain tuntuvasti enemmän henkirikoksia asukasta kohti kuin muissa Pohjoismaissa (ja Länsi-Euroopassa ylipäättään). Tätä pitkään kestänyttä murheellista asiantilaa on yleensä pyritty selittämään, paitsi suomalaisten synkeällä luonteella erityisesti juomatapoihin ja alkoholin kulutukseen liittyvillä tekijöillä. Ottamatta kantaa näihin tai muihin selityksiin tarkastelen sitä, minkä tyyppisistä ja minkä tyyppisten henkilöiden rikoksista henkirikollisuuden tasoero Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä muodostuu.

Lähteenä olen käyttänyt Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia, **Mikael Ryingin** julkaisuja Ruotsin henkirikollisuudesta sekä Norjan poliisin henkirikostilastoa. Rikollisuuden kansainvälinen vertailu on tunnetusti ongelmallista – jopa Pohjoismaiden kesken, jotka kuitenkin muistuttavat toisiaan läheisesti. Myös näihin lähteisiin liittyy tiettyjä ongelmia, mutta tiedot ovat kuitenkin pääpiirteissään vertailukelpoisia ja ajanjaksot pääosin samoja. Kaikki rikollisuutta koskevat määrälliset tiedot ovat seuraavassa yksiselitteisyyden vuoksi kuolemansyytietoja.

ALKOHOLI JA PÄIHTTEET RIKOSTEN YHTEYDESSÄ

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen henkirikostietokannan mukaan vuonna 2002 Suomessa henkirikoksiin syyllistyneistä henkilöistä 77 % oli rikoshetkellä humalassa ja 23 % muiden huumausainesten vaikutuksen alaisena. Rikoksittain laskien 62 %:ssa henkirikoksia kaikki osapuolet olivat rikoshetkellä humalassa ja 20 %:ssa kaikki osapuolet olivat selviä. Ruotsissa vuosien 1990–1998 henkirikoksissa syyllisistä 62 % oli humalassa ja 13 % huumausainesten vaikutuksen alaisena. Norjasta tietoja ei ole ollut saatavissa.

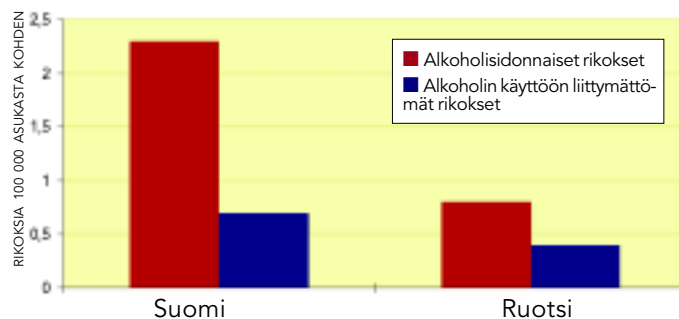
Kaiken kaikkiaan alkoholisidonnaisten rikosten osuus on Suomessa tällä hetkellä selvästi korkeampi kuin Ruotsissa. Prosenttiosuudet on kuviossa 1 muutettu viitteellisiksi rikollisuustasoiksi käyttäen 1990-luvun henkirikoskuolleisuuden keskitasoa.

Näin mitaten alkoholisidonnaisen henkirikollisuuden (joku osapuolista humalassa) taso olisi Suomessa tällä hetkellä kolminkertainen Ruotsiin verrattuna, alkoholistista riippumattoman väkivallan (kaikki osapuolet selviä) taso sen sijaan vain puoli-

LEHTIKUVA / MARKKU ULANDER

Pohjoismaissa pääosasta alkoholisidonnaista henkirikollisuutta vastaavat lähinnä alkoholin ongelmakäyttäjät eivätkä ns. normaalikuluttajat.

Kuvio 1. Alkoholisidonnaisten (joku osapuolista humalassa) ja alkoholin käyttöön liittymättömien (kaikki osapuolet selviä) henkirikosten asukaslukuun suhteutettu keskitaso 1990-luvulla.

toistakertainen. Kokonaisuhenkirikollisuuden tasoero selittyisi huomattavalta osin yksin alkoholisidonnaisen ja nimenomaan vahvasti alkoholisidonnaisen (kaikki osapuolet humalassa) rikollisuus-

den tasoerolla. Rikososapuolten päihteiden väärinkäytöstä saatavissa olevat tiedot ovat jossain määrin ongelmallisia, sillä sekä henkirikostietokannan että Ryingin tutkimusten vä-

Henkirikollisuutemme yleiskuva on tällä hetkellä sosiaalisesti marginaalistuneempi kuin läntisissä naapurimaissamme.

→ rinkäyttäjämääritelmät perustuvat rikostutkijoiden subjektiivisiin arvioihin eivätkä lääketieteellisiin kriteereihin. Suomessa vuoden 2002 henkirikosten syyllisistä oli luokiteltu alkoholisteiksi 57 % ja uhreista (lapsiuhrit mukaan laskien) 49 %. Huumeiden käyttäjiä oli syyllisistä 19 % ja uhreista 5 %. Ruotsissa vuosina 1990–1998 henkirikosten tekijöistä oli alkoholisteja 47 % ja uhreista 41 %, huumeiden käyttäjiä vastaavasti syyllisistä 26 % ja uhreista 15 %. Norjasta on ollut saatavissa tietoja ainoastaan Oslosta, missä henkirikosten uhreista vuosina 1985–1994 41 % oli luokiteltu lääketieteellisiin kriteerein alkoholin ongelmakäyttäjiksi.

Tulkintaongelmista huolimatta voi varsin perustellusti

väittää, että kaikissa kolmessa Pohjoismaassa pääosasta alkoholidonnaista henkirikollisuutta vastaavat lähinnä alkoholin ongelmakäyttäjät eivätkä ns. normaalikuluttajat. Suomessa päihteiden ongelmakäyttäjien osuus rikososapuolista, erityisesti syyllisistä, vaikuttaisi olevan muita Pohjoismaita jonkin verran korkeampi.

RIKOSOSAPUOLTEN KESKINÄINEN SUHDE

Henkirikososapuolia koskeva suhdejakauma on Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa tällä hetkellä hyvin samankaltainen (ks. taulukko 1).

Henkirikollisuuden kokonaistasoero Suomen ja Skandinavian maiden välillä muodostuu kokonaisuudessaan tuttaviiin kohdistuvista

rikoksista ja parisuhdeväkivallasta. Muun lähiomaisväkivallan ja tuntemattomiin kohdistuvien henkirikosten osalta tilanne Suomessa ei eroa naapurimaista. Tason taustalla ovat siten ne kaksi rikostyyppiä, jotka meillä kiinteimmin ovat sidoksissa osapuolten keskinäiseen alkoholinkäyttöön.

SYLLISTEN SOSIAALINEN TAUSTA

Työikäisen passiiviväestön (työttömät ja varhaiseläkeläiset) osuus henkirikoksiin syylistyneistä oli Suomessa 1998–2000 66 % ja 2002 65 %. Ruotsissa vertailukelpoisella tavalla muodostettu osuus oli 1990–1998 59 % ja Norjassa 1995–2002 54 %. Vastaavasti työikäisen aktiiviväestön (työssä käyvät)

osuus syyllisistä oli Suomessa 17–19 %, Ruotsissa 29 % ja Norjassa 33 %.

Yhteiskunnan laidalla elävät, työelämästä syrjäytyneet henkilöt muodostavat Suomessa siten suhteellisesti tuntuvasti suuremman osan syyllisistä kuin muissa Pohjoismaissa.

RAKENNE SAMANKALTAINEN POHJOISMAISSA

Kaiken kaikkiaan henkirikollisuuden rakenne ja sosiaalinen tausta on Suomessa tällä hetkellä varsin samankaltainen kuin Ruotsissa ja Norjassa. Kaikissa kolmessa maassa rikosten pääosasta vastaavat keski-ikäiset työttömät miesalkoholistit. Näyttäisi myös siltä, että rikollisuuden tasoero Suomen ja Skandinavian maiden välillä muodostuu lähinnä tämän ryhmän alkoholidonnaista väkivallasta. Seurauksena on se, että henkirikollisuutemme yleiskuva on tällä hetkellä sosiaalisesti marginaalistuneempi kuin läntisissä naapurimaissamme – työikäisen passiiviväestön ja päihteiden väärinkäyttäjien osuus rikososapuolista on meillä Pohjolan korkein.

Alkoholilla näyttäisi siten todellakin olevan jonkinlainen yhteys suomalaisen yhteiskunnan väkivaltaisuuteen verrattuna läntisiin naapurimaihin, mutta tuolla yhteydellä vaikuttaisi olevan varsin tiukat sosiaaliset raamit. ■

TAULUKKO 1.

Osapuolten suhde 1990-luvun henkirikoksissa Pohjoismaissa

Uhri oli syyllisen	Suomi 1998–2000		Norja 1995–2002		Ruotsi 1990–98		Kööpenhamina 1985–1994	
	%	taso	%	taso	%	taso	%	taso
Seksuaalipartneri ¹	22,3	0,6	21,7	0,2	24,0	0,3	31,6	0,5
Sukulainen	12,9	0,3	17,2	0,2	17,0	0,2	20,1	0,3
Muu	63,9	1,7	61,2	0,5	59,0	0,7	48,3	0,8
Tuttava	55,2	1,5	44,4	0,4	42,0	0,5	25,5	0,4
Ennestään tuntematon	8,8	0,2	16,8	0,2	17,0	0,2	22,8	0,4
N	364		309		..		275	
Miesten osuus syyllisistä	91,0		90,8		90,0		..	
Yleinen rikollisuustaso ²	2,6		0,9		1,2		1,6	

1 Sisältää entiset partnerit.

2 Kuolemansyytilaston mukainen keskimääräinen vuotuinen rikollisuustaso 100 000 asukasta kohti mainituille vuosille.

Euroopan rikosentorjuntakilpailu tuottaa hyviä käytäntöjä

Vuosien kuluessa ehdokkaista on jo karttunut laaja kokoelma hyviä rikosentorjuntahankkeita, sillä niitä voivat olla muutkin kuin voittajat. Esimerkiksi vuosien 1999–2003 kilpailuissa on ollut yhteensä 50 ehdokasta. Niistä on mahdollista esittää eräitä yleishuomioita.

Euroopan rikosentorjuntapalkinto (European Crime Prevention Award, ECPA) on lähtöisin Hollannista. Paikallisen rikosentorjunnan kehittämiseksi Hein Roethofin säätiö ryhtyi vuonna 1987 palkitsemaan vuoden parhaan rikosentorjuntahankkeen. Kun kilpailuun olivat liittyneet Belgia ja Yhdistynyt Kuningaskunta, palkintoa ruvettiin kutsumaan eurooppalaiseksi ja se ilmoitettiin avoimeksi muillekin Euroopan maille. Suomi on osallistunut vuodesta 2002. Viime vuonna kilpailemassa oli jo 11 EU:n jäsenmaata tai liittymässä olevaa maata.

Palkinto, 10 000 euroa ja pokaali, on jaettu vuosittain parhaalle rikosentorjuntahankkeelle. Aluksi osallistujamaat nimesivät viisi ehdokashanketta, nykyisin – osallistujien määrän kasvettua – kukin yhden, joista osallistujamaiden edustajista koottu tuomaristo valitsee voittajan.

SÄÄNNÖT TOIMIVAT LAATUVAATIMUKSINA

Hankkeen pitää täyttää mm. seuraavat kriteerit:

- sen tulee kohdistua arkirikollisuuteen
 - toiminnan tulee olla yhteisöpohjaista kumppanuusyhteistyötä
 - hankkeen pitää osoittaa ilmeistä tuloksellisuutta
 - projekti pitää olla toisinnettavissa muualla
 - projekti ei saa vaikuttaa haitallisesti elämän laatuun.
- Lisäksi hankkeiden toivotaan osoittavan kekseliäisyyttä.

Kilpailua ollaan siirtämässä osaksi vuonna 2001 perustetun EU:n rikosentorjuntaverkoston, EUCPN:n toimintaa. Parhaillaan keskustellaan uusista säännöistä.

Kilpailusäännöt täsmentävät monia keskeisiä hyvän rikosentorjunnan laatuvaatimuksia, kuten ajatuksen rikollisuuden ehkäisystä yhteistyöllä, vaatimuksen toiminnan tuloksellisuudesta ja kiellon

rikollisuuden ehkäisyn nimissä tuottaa haittaa. Tietysti on muitakin hyviä tapoja ehkäistä rikoksia.

Kriteerit ovat vaativat. Eri-tyisesti vaatimus tuloksellisuudesta, mieluiten ulkopuolisin arviointitutkimuksen osoitettu hankkeen rikoksia vähentänyt vaikutus, on osoittautunut vaikeaksi. Vuonna 2003 itse asiassa vain Suomen Ruori-hanke täytti kaikkien tuomariston jäsenten mielestä kaikki vaatimukset, vaikka voittajaksi päädyttiin valitsemaan Portugalin ehdokas. Usein näyttää siltä, että hanke nimetään kilpailuun liian varhain. Projektihan on valmis vasta, kun se on asianmukaisesti dokumentoitu ja arvioitu.

SAMANTAPAIKIN HANKKEITA LÖYTYY

Jotkin teemat ovat jo kertaantuneet ehdokashankkeissa. Tämä koskee niin rikollisuusongelmia kuin niihin vaikuttamisen menetelmiä.

Esimerkiksi vuoden 2002 hollantilais ehdokas ”Sankarit kentän laidalla” ja vuoden 2003 ruotsalainen Supporter-projekti ovat hyvin samantapaisia jalkapallohuliganismin (ja laajemmin jalkapallohuliganien muun rikollisuuden) ehkäisyhankkeita, joissa ideana on urheiluseurojen kanssa yhteistyössä kouluttaa nuoria jalkapalloharrastukseen ja käyttäen tätä innostusta hyväksi tehdä nuorisotyötä riskinuorten kanssa. Kolmaskin vastaava projekti löytyy kilpailun varhaisvuosilta.

SOVITTELUHANKKEISSA EHKÄISTY KONFLIKTEJA

Monessa ehdokashankkeessa on ollut kysymys sovittelusta – ei kuitenkaan aina sinä rikosasioiden seuraamusluonteisena sovitteluna, jota Suomessa valtakunnallistetaan ja suunnitellaan säädeltäväksi lailla. Sovitteluhankkeissa on ehkäisty ja ”tyhjennetty” konflikteja. Sovittelu on näh-

Monissa eurooppalaisissa rikoksentorjuntahankkeissa on keskitytty nuoriin vaikuttamiseen.

ty keinoksi puuttua jonkin alueen ongelmaan sen vähentämiseksi/ehkäisemiseksi.

Rochellessa perustettiin erityinen rikoksentorjunnan ja sosiaalisen sovittelun toimisto asuinalueiden vahingontekoihin ja pieniin konflikteihin puuttumiseksi. Ajatuksena on tarjota nopeampia ja paremmin kohdennettuja ratkaisuja kuin rikosoikeudellisessa järjestelmässä on mahdollista. (Ranskan ehdokas 2000).

Lontoossa kehitettiin etnisten jengien väkivaltaisuuksien ehkäisemiseksi järjestelmä, jossa jengien edustajat kokoontuivat kuukausittain erään yhdistyksen organisoimiin neuvotteluihin. Niissä soviteltiin yli puolensataa jengitappelausta, joiden muuten olisi uskottu eskaloituvan (Englannin ehdokas 1999).

Genkin kaupungissa perustettiin toimisto sovitteluun naapureiden rajariitoja, koirakuriongelmia jne. Sellaisten tiedetään heikentävän naapurisopua ja hoitamattomina naapuruston toimintakykyä, jonka taas tiedetään ehkäisevän alueen rikoksia. Soviteltujen tapausten määrä on kasvoi nopeasti, minkä tulkittiin osoittavan palvelun tarpeelliseksi (Bel-

gian ehdokas 2002).

Sovittelu erityisesti odotettavissa olevien ongelmien ehkäisyn merkityksessä oli keskeistä ranskalaisohjelmassa nuorten isännöinniksi Hautes-Alpesin lomakohteissa. Siellä vieraili runsaasti sosiaalisen lomaohjelman nuoria, jotka aiheuttivat rikoksia ja häiriöitä. Sovittelutiimi koordinoituneen rupeesi viranomaisen, elinkeinonharjoittajien ja järjestöjen kanssa jo ennen turistikautta suunnittelemaan, miten kunkin on tulevaan kauteen varauduttava, jotta nuoret tunsivat itsensä tervetulleiksi ilman syrjintää. Santarmien tilastojen mukaan rikollisuus vähentyi vuodesta 1998 vuoteen 2001 22 prosenttia (Ranskan ehdokas 2002).

NUORTEN OSALLISTUMINEN KESKEISTÄ

Joissakin hankkeissa on vastuutettu nuoria antamalla heidän sopia noudatettavista säännöistä ja hoitaa niiden noudattamisen valvonnan. Esimerkiksi Ansissa puututtiin väkivaltaan julkisissa liikennevälineissä. Parikymmentä vapaaehtoista opiskelijaa koulutettiin ”vastuuntuntoisiksi nuoriksi matkustajiksi”. Sini- sistä lippalakeista tunnistetta-

vat nuoret olivat läsnä busseissa koulumatkoilla ja puutettiin tarvittaessa häiriöihin (Belgian ehdokas 2000).

Haagissa koululaisille annettiin tehtäväksi itse luoda käyttäytymissäännöt julkiseen liikenteeseen. Myös tässä hankkeessa koulutettiin uni- vormuissa matkaavia koululaisia valvomaan sääntöjen noudattamista. Liikennelaitoksen tietoon tulleet ilkivalta- ja vahingontapaukset vähentyivät 30 prosenttia hankkeen ensi kuukausina (Hollannin ehdokas 2003).

Monissa nuorisorikollisuuden ehkäisyhankkeissa on ollut menetelmänä muuten tarjota nuorille osallistumismahdollisuuksia. Esimerkiksi Eindhovenin kaupungin uimahallissa varkauksien, tapeluiden ja ilkivallan takana oli ryhmä nuoria. Käyntikiellon sijaan nuorten kanssa ryhdyttiin keskustelemaan ja järjestämään heille mielekäs- tä tekemistä (Hollannin ehdokas 2000).

Dammassa nuorisojengien rikollisuuteen ja aiheuttamaan turvattomuuteen puututtiin luomalla yhteys nuoriin. Heidän toiveitaan pyrittiin toteuttamaan ja heidät pyrittiin saamaan osallistumaan nuorisoneuvoston työhön. Hanke ainakin vaikutti turvattomuuden tunteeseen alueella (Belgian ehdokas 1999).

Ehkä tähän sarjaan kuuluu liitettäväksi etelä-walesilainen Nantyffyllonin nuorisokerho. Nuorille hankittiin kerhotila, jota vanhimmat nuoret

itse hoitivat ja valvoivat puolestaan pienempiä. Kerhon jäsenet osallistuvat useisiin yleishyödyllisiin harrastuksiin. Toiminnan alettu nuorisorikollisuus laski alueella dramaattiset 75 prosenttia (Englannin ehdokas 2003).

RISKINUORIA TUETTU USEASSA HANKKEESSA

Quinta da Princesan alueella kehitettiin tutor-toiminta, jolla vähennettiin siirtomaataustaisen nuorison hyvin runsasta koulun keskeyttämistä (Portugalilainen vuoden 2003 voittaja). Ruori-hankkeessa tehtiin moniammatillista, tuloksellista nuorisotyötä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi (Suomen ehdokas 2003). Tanskalainen Uusi alku -ohjelma osoittaa, että sosiaalisten taitojen kehittämiseen tarkoitettulla ohjelmalla voidaan vähentää nuorten päihteiden käyttöä, impulsiivisuutta ja aggressiivisuutta. Tulokset arvioitiin kunnan vertailuryhmin (Tanskan ehdokas 2001).

Motalan kulttuurikoulussa tarjottiin etnisen taustan nuorille nimenomaan näitä kiinnostavia kulttuuriharrastuksia (esim. break dance). Projekti onnistui tavoittamaan paljon nuoria, joita tavallisesti nuorisotoiminta ei saavuta. Osallistujien mukaan se valoi uskoa tulevaisuuteen (Ruotsin ehdokas 2002). Syrjäytymisvaarassa olevista siirtolaisista ja tukitoimista näiden integroimiseksi oli kysymys myös Sisä-Nørrebron kaupungin-osahallinnon kokonaisvaltai-

Epäilemättä useimmat ehdokkaat on syytä noteerata mahdollisena esikuvana suomalaisia hankkeita suunniteltaessa.

sessä integraatio-ohjelmassa. Siinä olennaista oli ottaa entisiä ”rettelöitsijöitä” välittämään nuorten ja viranomaisten suhteita. Nørrebron nuorisorikollisuus vähentyi enemmän kuin Kööpenhaminan muiden alueiden (Tanskan voittaja 2002).

VALVONTAA KEHITETTY

Julkisen tilan aktiivilla käytöllä luodusta luonnollisesta valvonnasta oli kysymys Lontoon Southwark-puistossa, jossa parannettiin näkyvyyttä ja ruvettiin järjestämään tapahtumia sen käytön aktivoimiseksi. Häiritsevä käyttäytyminen ja siitä tehdyt valitukset puolitettiin (Englannin ehdokas 1999). Helsingin Karhupuisto niin ikään rauhoitettiin, kun se kunnostettiin ja puiston kummit sitoutuivat sen aktiiviseen käyttöön (Suomen ehdokas 2002).

Erilaisista vahtijärjestelmistä on pari esimerkkiä. Marokkolaisiat partioivat Amsterdamissa marokkolaisnuorten katuja. Projektin aikana automurrot, ilkivalta ja muut rikkomukset vähentyivät, joskin osaksi siirtyivät muualla (Hollannin voittaja 2000). Virossa on käynnistymässä kouluvahti-projekti koulukiusaamisen ja -väkivallan vähentämiseksi (Viron ehdokas 2003).

Eräitä hankkeita olisi väärien lokeroidea yhden menetelmän mukaan. Tällaisia ovat varsinkin hankkeet, joissa on lähdetty jonkin elinympäristön monipuolisesta kehittä-

misestä toimivaksi ja turvalliseksi. Tällaisesta oli kysymys Rinkebyn koulussa (Ruotsin voittaja 1998), Nieuw-Gentin lähiöhankkeessa, jossa ongelmallinen lähiö pääsi kielteisestä maineestaan ja asuntomurtoja ei hankkeen jälkeen esiintynyt lainkaan, näkyvä huume-kauppa katosi ja autovarkaudet vähentyivät (Belgian voittaja 1999) sekä Tyresön paikallisessa rikosentorjuntaohjelmassa, josta kuitenkin kilpailuun ei ollut raportoituja tuloksia (Ruotsin ehdokas 1999).

TEKNOPREVENTIOSTA MYÖS ESIMERKKEJÄ

Kilpailusäännötkin vaikuttavat siihen, että teknisiin ratkaisuihin perustuvia ehdotuksia ei juuri esitetä kilpailuun. Sellaisia on kuitenkin ollut GSM-pommi, jossa varastettuun matkapuhelimeen välittyi tekstiviesti, että puhelin on varastettu ja sen ostaminen ja myyminen on rikos. Tällä vähennettiin hyvin näkyvästi ryöstöjä heti projektin alettua (Hollannin ehdokas 2001). Autojen ja niiden osien tunnistena käytetty mikrosiru on ollut osa ohjelmaa, jolla on vähennetty autovarkauksia (Unkarin ehdokas 2003). Italiassa on yritetty vähentää pankkiryöstöjä sormenjälki-sensorilla: jokainen pankkiasiakas joutuu antamaan sormenjäljen päästäkseen pankin ovesta (Italian ehdokas 2003).

Tekniikkaa oli mukana myös Brentin alueen Ei enää

ruumiita -hankkeessa. Se on yksi rikosentorjunnan menestystarinoista. Useimmista muista poiketen tässä hankkeessa oli kohteena hyvin vakava rikollisuus (Englannin ehdokas 2002). Brentin alueella Lontoossa oli huomattavan paljon henkirikoksia ja muita vakavia veritekoja, joissa käytettiin ampuma-aseita ja tekijöinä ja uhreina oli mustia miehiä. Kaupungin-osavaltuusto käynnisti yhteistyössä poliisin kanssa kampanjan näiden veritekojen vähentämiseksi. Ongelma nostettiin esiin tiedotusvälineiden, julisteiden ja muun julkisuuden kautta ja yhteistyössä Mustien miesten foorumin kanssa pyrittiin muuttamaan mustien kulttuuria väkivalta- ja asekielteiseksi. Kampanjaan sisältyi myös autojen rekisterikilpien automaattinen tunnistusjärjestelmä, jolla aserikoksiin syyllistyneiden autot saatettiin erityistarkkailuun.

Tulokset: Alueen aserikokset vähentyivät 23 %. Kun puolentoista vuoden ajanjaksona ennen kampanjaa 12 henkeä oli vakavasti vahingoitettu ja kahdeksan tapettu ampumalla, kampanjan alettua ei tapahtunut yhtään tällaista rikosta. Brent on Lontoon ainoa alue, jolla aserikokset vähentyivät.

Tuloksista ei voi sanoa, mikä osuus on kampanjoinnilla ja yhteistyöllä Mustien miesten foorumin kanssa ja mikä valvontatekniikalla. Hanke tuotti välittömiä tuloksia, asenteisiin taas vaikut-

tetaan hitaasti. Siksi veikkaus on tuon valvontatekniikan vaikuttavuuden puolesta. Siinä puolestaan kysymys on oivalluksesta, että autotkin olivat keskeisiä tässä kulttuurissa. Kehitetty valvonta vähensi aseiden kuljettamista autossa, ja autoillahan mustat olivat tulleet paikoille, joissa asetta oli käytetty.

EI KUITENKAAN AINA ESIKUVAKSI

Epäilemättä useimmat ehdokkaat on syytä noteerata mahdollisena esikuvana suomalaisia hankkeita suunniteltaessa. Silti moneen niistä on syytä myös suhtautua varauksin. Huyn pikkukaupungin labyrintti, joka pyrki välittämään tietoa ja tunteita huumeriippuvuudesta, voi olla katsojamääriltään ”menestys”, mutta se ei kerro, ehkäistäänkö sillä mitään (Belgian ehdokas 1999). Skoonelainen performanssi saattoi olla kiinnostava, mutta hankkeen ei näytetty ehkäisseen väkivaltaa (Ruotsin ehdokas 1999). Sandunkertojan käyttö sukupuoliopetuksessa saattaa sopia ranskalaiskouluun, Suomessa koululaiset odottanevat avoimempaa puhetta (Ranskan ehdokas 2003).■

Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Hyvistä käytännöistä välitetty tietoa myös EU-konferensseissa

Euroopan rikosentorjuntaverkoston (EUCPN:n) hyvien käytäntöjen konferensseissa on esitelty eri maiden hyviä hankkeita. Tanskan Aalborgissa syksyllä 2002 järjestettyyn konferenssiin pyydettiin hankkeita, joissa pyrittiin ehkäisemään nuorisoväkivaltaa, asuntomurtoja ja huumeriippuvaisten tekemiä ryöstöjä. Roomassa viime vuoden marraskuussa teemoina olivat ajoneuvorikollisuuden, liikeryöstöjen sekä erityisesti maahanmuuttajanuorten tekemien rikosten ehkäisy. Yhteensä näissä on esitelty jo lähes 70 hanketta.

Hyvän käytännön kriteerejä on mm., että hankkeessa pitäisi olla kansalaistoimintaa eli se ei saisi perustua pääasiassa viranomaiskeinoihin; hankkeella ei saisi olla vasta-vaikutuksia ja siinä pitäisi kunnioittaa ihmisoikeuksia ja voimassa olevaa lainsäädäntöä; sen pitäisi olla ollut käynnissä vähintään yhden vuoden, jotta mahdolliset käytännön ongelmat ehtisivät tulla esiin; se ei kuitenkaan saisi yleensä olla vanhempi kuin viisi vuotta; hankkeen täytyy olla arvioitu ja se pitäisi olla toteutettavissa muuallakin.

JÄSENNYSKEHIKKONA VIISI I:TÄ/(T:TÄ)

EU:n rikosentorjuntaverkoston piirissä on saanut jalansijaa "5I's"-niminen malli jäsentää rikosentorjuntahankkeita. Esimerkiksi Rooman konferenssissa useimmat käytännöt kuvattiin sen avulla.

Mallin on esittänyt Ison-Britannian sisäministeriön tut-

kija **Paul Ekblom**. Nimen viisi i:tä tulevat jäsenyyksen pääotsikkojen alkukirjaimista: intelligence (tieto), intervention (toimintaperiaatteet), implementation (toteutus), involvement (toimijat) ja impact (tulokset). Englannin kielessä siihen sisältyy myös sanaleikki: "five I's" äänny samalla tavoin kuin "five eyes", viisi silmää. Muille kielille käännettäessä nimen yhteys rikosentorjuntaan katoaa valvovien silmien myötä.

Tärkeämpää kuin jäsenyyksen nimen osuvuus on kuitenkin asiasältö, toteaa rikosentorjuntaneuvoston suunnittelija **Jukka-Pekka Takala**. Hän esitteli jäsenyyshahkikkoa Kuntaliitossa järjestetyssä hyvien käytäntöjen työseminaarissa tammikuussa. Ekblomin malli on lähisukua monille muille tavoille jäsentää toimintaa, mutta sisältää runsaasti yksityiskoh-
tia ja esimerkkejä, jotka auttavat nimenomaan rikosentorjuntahankkeiden ajattelemista.

Jäsenyyksen tieto-otsikon alla on tarkoitus kuvata tiedon keräämistä rikoksista, järjestysongelmista ja niiden vaikutuksista, rikosentekijöistä ja heidän toimintatavoistaan, rikosten syistä ja tilannetekijöistä sekä näiden tietojen analysointia. Toimintaperiaatteet-kohdassa kerrotaan menetelmistä, joilla rikosten syihin, tilannetekijöihin, rikosentekijään liittyviin tekijöihin ym. puututtiin. Toimeenpanossa on kyse toimintaperiaatteiden muuttamisesta käytäntöön. Viiden I:n kehikon erityispiirre on toimijat-kohdan nostaminen omaksi pääotsikoksi. Sen alla tarkastellaan, ketkä toimintaan osallistuivat ja esimerkiksi miten heitä motivoitiin. Tulokset-otsikon alla kuvataan, miten toiminta arvioitiin ja mitkä olivat sen tulokset.

Muitakin hyviä malleja rikosentorjuntahankkeiden jäsentämiseen on kehitetty. Yleensä jäsenyyksissä on ainakin neljä peruselementtiä: ongelman kartoitus, toiminnan

suunnittelu, hankkeen toteutus ja sen arviointi.

HYVÄT KÄYTÄNNÖT TULEVAT RIKOSEN- TORJUNNAN KOTISIVUILLE

Seuraaville sivuille on poimittu muutamia hyviä rikosentorjuntakäytäntöjä Suomesta ja muualta. Kaikista Euroopan rikosentorjuntaverkoston konferensseissa esitellyistä hankkeista tulee lähiaikoina suomenkieliset tiivistelmät rikosentorjuntaneuvoston kotisivuille www.rikosentorjunta.fi.

Tänä syksynä hyvien käytäntöjen konferenssi järjestetään Hollannissa, ja siihen yhdistetään myös Euroopan rikosentorjuntapalkinnon jako. Konferenssin aiheina on alustavasti mainittu perheväkivalta ja julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuus rikosentorjunnassa. ■

SUSANINA PAAISO

■ RIIKKA KOSTIAINEN

Autovarkauksien ehkäisyyn keksitty monta hyvää käytäntöä

Kohdennettua tietoa autonomistajille varkausriskeistä

Hyvänä käytäntönä autovarkauksien ehkäisemiseksi Roossa esiteltiin suomalainen kokeiluhanke, jossa autojen omistajille lähetettiin kohdennetusti tietoa varkausriskeistä. Helsingin poliisi oli havainnut, että vanhemmat

autot, joissa ei ole ajonestolaitteita ja jotka on pysäköity tietyille asuinalueille, varastetaan keskimääräistä useammin. Toinen havainto oli, että vaikka uudempia autoja ei varasteta niin paljon, niilläkin on keskimääräistä suurempi riski joutua murron kohteek-

si, jolloin auton sisältä varastetaan arvokkaita esineitä, kuten stereot, kannettava tietokone ja kännykkä.

Ensimmäinen erä informaatiokirjeitä lähetettiin heinäkuussa 1999 ja siinä keskityttiin autovarkauksiin. Kirje lähetettiin 2075:lle helsinki-

läiselle, jotka asuivat korkean varkausriskin alueilla eli kerrostaloalueilla lähellä pääteitä ja omistivat 1986–1992 vuosimallia olevan auton. Samanlaisten autojen omistajista samoilla alueilla poimittiin 2075 henkilön vertailuryhmä.

Nämä kaksi kokeilua näyttävät kuitenkin osoittavan, että kertomalla omistajille riskeistä ja antamalla neuvoja rikoksilta suojautumiseen voidaan vähentää vanhempiin autoihin kohdistuvia rikoksia.

➔ Henkilökohtainen kirje oletettiin tehokkaammaksi keinoksi kuin yleinen tiedotus mediassa. Ylikomisario **Timo Nyssösen** allekirjoittamassa kirjeessä kuvailtiin Helsingin autovarkausatilannetta, kerrottiin riskeistä ja annettiin varkaudelta suojautumisohjeita. Niitä olivat: älä luota auton vakiolukitukseen, käytä näkyvää ja hyvänlaatuista mekaanista ajonestolaitetta, elektroninen hälytin voidaan asentaa käytettyihin autoihin, älä jätä omaisuuttasi autoon, hyvin valaistu ja siisti parkkipaikka ei houkuttele varkaita, varmista vakuutus-ten asianmukaisuus ja jos auto kuitenkin varastetaan, ota välittömästi yhteyttä poliisiin.

Toinen kirje lähetettiin joulukuussa 1999 lähes 9000 autonomistajalle Helsingissä, Vantaalla ja Espoossa ja luotiin samankaltainen vertailuryhmä. Tällä kertaa annettiin tietoa automurroista ja autoista varastamisesta. Kohteena olivat melko uusin autojen (vuosimalli 1995–1999) omistajat. Yli puolet automurroista kohdistuu melko uusiin autoihin. Useimmiten niissä on jo vakiona käynnistyksenesto, mutta se ei kuitenkaan estä autoon murtautumista. Parhaaksi suojauskeinoksi suositeltiin autohälytintä.

Hankkeen suunnittelussa oli eri vaiheissa mukana sisä-

asiainministeriön työryhmä, pääkaupunkiseudun poliisilaitokset, vakuutusyhtiöitä ja autoturvallisuusalan yrityksiä.

KOKEILUISTA KAHDEN-SUUNTAISIA TULOKSIA

Kokeilut arvioitiin vertaamalla ajoneuvorikoslukuja kokeilu- ja kontrolliryhmässä. Arvioinnin teki Helsingin poliisilaitos.

Ensimmäisen kirjeen tulosten arviointia varten rikostiedot koottiin parin kuukauden kuluttua kirjeen saamisesta. Kontrolliryhmässä 47 ajoneuvoa (2075:stä) oli joutunut omaisuusrikoksen kohteeksi, kun taas kokeiluryhmässä vain 22. Ero on tilastollisesti merkitsevä.

Toisen kirjeen saaneiden rikosluvut kerättiin seitsemän kuukauden päästä kirjeen saamisesta. Tulos ei ollut niin lupaava kuin ensimmäisestä kokeilusta olisi voinut päätellä. Kontrolliryhmässä 174 autoa (8962:sta) oli joutunut omaisuusrikoksen kohteeksi ja koeryhmässä jopa 191. Ero ei ole tilastollisesti merkitsevä.

Kokeilut kohdistuivat hyvin erilaisen rikosriskin omaaviin ryhmiin. Ensimmäisessä kokeilussa toimenpiteet näyttivät vähentäneen rikoksia vuositasolla (1000 autoa kohden) 159:stä 74:ään eli 85 tapauksella. Toisessa kokeilussa rikostasoa vastavasti oli koeryhmässä 37 ja

vertailuryhmässä 33. Rikossentorjuntatutkimuksen mukaan toimenpiteillä on yleensä suurin vaikutus tilanteissa, joissa rikosluvut alun alkaen ovat korkeat. Tähän nähden tulokset olivat johdonmukaiset. Analyysia siitä, mihin tekijöihin erilainen riski perustui, ei kuitenkaan tehty. Olettavasti kuitenkin jo lähtökohtaisesti suojalaitteilla useammin varustetut uudet autot ovat vaikeampia rikoksen kohteita ja ne myös pysäköidään turvallisempiin paikkoihin.

Sitäkään ei selvitetty, kuinka autonomistajat todellisuudessa reagoivat kirjeeseen. Voidaan kuitenkin arvioida, että ensimmäisen kirjeen saaneet olivat motivoituneempia suositeltuihin toimenpiteisiin kuin toisen kirjeen saaneet. Mekaaninen ohjauspyörään asennettava lukko on suhteellisen edullinen, noin 20–30 euroa, kun taas toisessa kirjeessä suositeltu hälytin maksaa noin 300 euroa. Uudempien autojen omistajilla on todennäköisesti kaikenvaravakuutukset, joissa omavastuu on tätä summaa pienempi.

Nämä kaksi kokeilua näyttävät kuitenkin osoittavan, että kertomalla omistajille riskeistä ja antamalla neuvoja rikoksilta suojautumiseen voidaan vähentää vanhempiin autoihin kohdistuvia rikoksia (yleensä autovarkauk-

sia, luvattomia käyttöönottoja ja niiden yrityksiä), kun taas uusien ajonestolaitteilla varustettujen autojen suhteen näkymät eivät ole yhtä lupaavia.

Muun muassa tulosten moniselitteisyyden takia hankkeesta ei ole toistaiseksi tullut pysyvämpää käytäntöä. ■

Kirjoitus perustuu Jukka-Pekka Takalan laatimaan hankekuvaukseen. Sitä varten tiedot on saatu Timo Nyssöseltä, joka työskentelee nykyään Vantaan poliisissa.

Göteborgissa asuntoyhtiöt edistivät rattilukon käyttöä

Myös Englannin Lutonin ja Ruotsin Gunnaredin hankkeissa pyrittiin ehkäisemään autovarkauksia ajonestolaitteiden käytön lisäämisen avulla. Göteborgin Gunnaredin 21 000 asukkaan lähiössä autovarkaudet olivat todellinen ongelma. Hanketta niiden vähentämiseksi lähdettiin suunnittelemaan sen idean pohjalta, että ohjauspyörään asennettava mekaaninen lukko vähentää autovarkauksia mutta myös autoista varastamista, koska se antaa signaalin siitä, että omistaja on tietoinen varkausriskeistä ja tuskin pitää autossa mitään arvokasta.

Gunnaredin alueen asukkailla on paljon työttömyyttä ja heikko tulotaso. Rattilukon käytön lisäämiseksi seitsemän asuntoyhtiötä päätti vuonna 2001 lainata niitä asukkaille ilman kustannuksia. Samalla rattilukon käyttö laitettiin autopaikan vuokraamisen ehdoksi. Jos asukas ei sopimuksen mukaan käytä rattilukkoa, kiinteistönomistaja voi purkaa autopaikkasopimuksen. Näin varmistettiin, että rattilukkoja käytetään johdonmukaisesti, jolloin alueesta tulee vähemmän houkutteleva autovarkaille. Yhteensä rattilukkoja on hankittu yli 3000 ja noin puolet alueen autonomistajista on ottanut sen käyttöön.

Samaan aikaan tehtiin muitakin toimenpiteitä varka-

uksien vähentämiseksi. Esimerkiksi pysäköintialueiden valaistusta parannettiin, pensaita leikattiin, näkyvyyttä haittaavia aitoja poistettiin ja alueen asuntoyhtiöt siirtyivät käyttämään samaa turvallisuusyritystä.

Kiinteistönomistajien lisäksi hankkeeseen osallistui monia paikallisia toimijoita. Kiinteistönomistajat puolestaan osallistuivat muutenkin Gunnaredin paikallisen rikosentorjuntaneuvoston toimintaan.

Autorikokset vähentyivät dramaattisesti sen jälkeen, kun ”pakollinen rattilukko” oli otettu käyttöön. Kuuden kuukauden aikana ennen hankkeen alkua Gunnaredin alueella raportoitiin 183 autovarkautta tai niiden yritystä ja 200 tapausta, joissa autosta oli varastettu jotain. Samana ajanjaksona seuraavana vuonna raportoitiin 75 autovarkautta tai niiden yritystä ja noin 100 varkautta autoista. Autorikokset vähentyivät siis 60 prosentilla projektin aloittamisen jälkeen. Poliisin mukaan autorikokset eivät myöskään ole siirtyneet Göteborgin muille alueille.

Gunnaredin projektin on arvioinut myös yliopistopopiskelija, joka päätyi samoihin tuloksiin kuin poliisi. Toinen lähellä sijaitseva lähiö toimi vertailualueena. Siellä autorikollisuus laski

Autorikokset vähentyivät dramaattisesti Göteborgin Gunnaredin asuinalueella sen jälkeen, kun rattilukkojen käyttöä oli eri toimenpitein lisätty.

vain vähän. Myös alueen asukkaiden turvallisuuden tunne on parantunut. Myöhemmin projekti on tarkoitettu arvioida vielä tieteellisesti.

RUOTSISSA TEHTY MYÖS KANSALLINEN STRATEGIA

Ruotsissa autovarkaudet ovat yksi yleisimmistä arkirikollisuuden muodoista ja niiden selvitysprosentti on suhteellisen alhainen. Vakuutusyhtiöille ajoneuvorikoksista aiheutuu vuosittain noin 200 miljoonan euron kustannukset. 60 prosenttia varkauksissa tapahtuu kolmen suurimman kaupungin alueella, joissa kuitenkin asuu vain 35 prosenttia väestöstä.

Autorikollisuuden ehkäisyyn onkin luotu kansallinen strategia. Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston valmistelema strategia vuodelta

2002 perustuu pitkälti Hollannin ja Ison-Britannian malleihin. Tavoitteena on sitouttaa ehkäisytyöhön kaikki mahdolliset tahot sekä kansallisella että paikallisella tasolla. Toimenpiteisiin kuuluu varkaus- ja murto-suojauksen kehittäminen, suojauksen käytön lisääminen, parkkipaikkojen turvallisuuden lisääminen esimerkiksi kameravalvonnan avulla, autojen ja varastettujen tavaroiden myyntimahdollisuuksien rajoittamista koskevien säännösten avulla, autorikosten selvitystason parantaminen ja näiden toimenpiteiden tuloksellisuuden arviointi. ■

Englannissa Gatesheadin ostoskeskuksessa ajoneuvorikollisuutta torjuttiin monenlaisin keinoin

Samaten Koillis-Englannissa sijaitsevassa suuressa Gatesheadin ostoskeskuksessa pyrittiin ehkäisemään autovarkauksia ja autoista varastamista. Ongelmana oli ajoneuvorikosten kasvu (vuonna 2000 470 varkautta ja 59 vahingontekoa).

Tekijöistä osa tunnistettiin moninkertaisiksi rikoksensuorisijoiksi ja uhrin puolestaan erityisesti moneksi tunniksi pysäköineiksi, esimerkiksi työssä ja elokuvissa kävijöiksi. Ajoneuvorikollisuus vaikutti ostoskeskuksen imagoon. Uhrit taas kokivat menetyksiä, esimerkiksi jouluostokset saatettiin varastaa autosta. Rikollisuuden välittömäksi syiksi ja riskitekijöiksi todettiin valvomattomien ajo- ja kulkuyhteyksien liiallinen määrä. Ne mahdollistavat ajoneuvoihin murtautumisen ja autojen pois ajamisen. Monikerroksisen pysäköintitalon yksi kerros todet-

tiin erityisen alttiiksi ajoneuvorikoksille. Hankkeen suunnittelussa lähteinä käytettiin sekä poliisin että ostoskeskuksen ja sen vartiointiliikkeen tietoja.

Gatesheadissa keksittiin 12 eri metodia rikosten syihin sekä tilannetekijöihin ja rikosentekijään liittyviin tekijöihin puuttumiseen. Valvonnan tehostaminen oli keskeinen puuttumiskeino. Tätä varten mm. valvontakamerajärjestelmä uusittiin ja sekä virka- että siviiliasuisten poliisien tarkastuspartiointia lisättiin. Vaikeimpaan rikospaikkaan sijoitettiin lisäksi valepoliisiauto. Kulkuteitä kunnostettiin ja valaistusta parannettiin. Ulosajotiet suljettiin tarvittaessa lyhyeksi aikaa. Aktiivivarkaiden läsnäoloa ostoskeskuksessa pyrittiin vähentämään rikosoikeudellisten keinojen avulla ja myymälävarkaisiin kiinnitettiin erityistä huomio-

ta. Lisäksi uusista turvatoimista järjestettiin tiedotuskampanjoita. Periaatteina näissä eri toimita oli mm. valvonta, pelote, tiedonhankinta, rikosshyödyn estäminen, rikoksen pelon vähentäminen sekä rikosentorjujan herättäminen.

Gatesheadissa keskeisiä toimijoita olivat yleensä poliisi, ostoskeskus, sen vuokralaisliikkeet ja vartiointiliike. Tiedotus oli tärkeää etenkin keskuksen asiakkaille ja muutenkin lähiseudulla. Eri toimenpiteitä varten oli vaihtelevia kokoonpanoja.

Ison-Britannian sisäministeriön tekemä arvio Gatesheadin hankkeen tuloksellisuudesta perustuu poliisin kirjaamiin rikoksiin. Arvioinnissa käytettiin rikoslukuja 13 kuukaudelta ennen hanketta, hankkeen 2 ensimmäisen kuukauden aikana ja puoli vuotta tämän jälkeen. Nämä suhteutettiin tietoihin rikoske-

hityksestä naapurialueilla ja koko suuralueella. Gatesheadissa ajoneuvovarkaudet alenivat lyhyellä tähtämellä (tammikuusta 2001 helmikuuhun 2002) 38 prosenttia ja pitkällä tähtämellä (elokuuhun 2003 mennessä) 76 prosenttia. Varkaudet ajoneuvoista vähenivät vastaavasti 27 ja 46 prosenttia. Lyhyellä tähtämellä havaittiin rikosten siirtymisestä lähialueille mutta pitkällä tähtämellä pikemminkin hyötyjen siirtymistä. Myymälävarkaudet näyttivät vähentyneen samassa ajassa 50 prosenttia. Hankkeen prosessiarviointi on tekeillä Leedsin yliopistossa. ■

Italiassa kehitetty rekisterikilpiä lukevaa järjestelmää

Italiassa puolestaan autovarkauksien ehkäisemiseksi on kehitetty rekisterikilpiä lukeva tietokonejärjestelmä. Poliisin partioautoihin asennetut videokamerat kuvaavat jatkuvasti vastaan tulevien ajoneuvojen rekisterikilpiä ja auton järjestelmä on yhtey-

dessä operaatiokeskuksen päätietokantaan. Kun järjestelmä tunnistaa varastetuksi ilmoitetun auton rekisterinumeron, siitä lähtee ilmoitus sekä partioautoon että operaatiokeskukseen. Vuoron päätteeksi kuvat rekisterikilpistä paikka- ja aikatieto-

neen siirretään partioauton järjestelmästä operaatiokeskuksen järjestelmään. Niitä säilytetään 30 päivää. Periaatteessa tietojen avulla on myös mahdollista selvittää esimerkiksi, mitkä autot liikkuvat tietyssä paikassa tietynä aikana.

Helmikuusta syyskuuhun 2003 yli 230 partioautoon eri puolilla maata oli asennettu rekisterikilpiä lukeva järjestelmä. Sinä aikana on tunnistettu yli 5000 rekisterikilpeä. ■

Muita hyviä käytäntöjä

Asuntomurtoja ehkäisty naapurivalvonnan avulla

Aalborgissa esitellyissä asuntomurtojen ehkäisyhankkeissa oli yleensä kyse murtosuojauksesta tiedottamisesta asukkaille, omaisuuden merkitsemisestä ja naapurivahtitoiminnasta. Yksi poikkeus oli Ruotsin Ärvingen hanke, joka perustui rakennussuunnitteluun (esitelty Haasteessa 3-4/2001).

Naapurivahtitoimintaan perustui esimerkiksi Suomen esittelemä hyvä käytäntö. Oulussa Herukan lähiön

asukkaat perustivat vuonna 1994 vartiointirenkään asuntomurtojen ehkäisemiseksi. Rengas toimii edelleen ja mukana on toista sataa vapaaehtoista ja toiminta on hyvin organisoitua.

Alueella liikkuu vähintään viikonloppuöisin vapaaehtoinen parivartio. Vartio tarkkailee aluetta ja ilmoittaa rikollisesta toiminnasta poliisille. Tarkkailu kohdennetaan myös muihin poikkeaviin ilmiöihin. Myös asukkaat voivat ilmoittaa vartion käytössä

olevaan matkapuhelimeen omista havainnoistaan. Vartusteisiin kuuluvat myös mm. valonheitin ja valaistu kyltti auton katolla. Alueen rajoilla on kyltit, joissa kerrotaan valvonnasta.

Asuntomurto-, ajoneuvovarkaus- ja vahingontekoluvut ovat olleet koko ajan pienemmät kuin muissa vastaavissa lähiöissä. Se voi tietenkin johtua muistakin tekijöistä kuin vartiointirenkästä. Projektissa on kuitenkin ollut hyvää esimerkiksi se, että

osallistujat ovat oppineet tuntemaan muita asukkaita ja asuinalueensa ja yhteistyö poliisin kanssa on toiminut. Ongelmia on tullut jäsenistön lievästä väsymisestä toimintaan ajan myötä ja vakuutusyhtiöiden kiinnostuksen puutteesta hanketta kohdallaan. Vastaavia vartiointirenkäitä on perustettu Ouluun myöhemmin puolenkymmentä. ■

Tukikeskus nuorille rikoksen uhreille

Aalborgin nuorisoväkivallan ehkäisyhankkeissa oli painopisteinä mm. soveltaminen, syrjäytyneiden nuorten tukiohjelmat ja erilaiset kouluhankkeet. Suomesta esiteltiin koulukiusaamisen ehkäisyhanke, johon osallistui 16 koulua Helsingissä ja Turussa. 48 opettajaa sai vuoden ajan koulutusta menetelmistä, joilla kiusaamiseen voidaan puuttua. Luokassa tapahtuvat toimenpiteet sisälsivät keskustelua, roolileikkejä, luokan sääntöjen tekemisen ja yhteistyötä vanhempien kanssa. Kiusaamisen todettiin vähentyneen

verrattuna luokkiin, joissa ohjelmaa ei toteutettu.

Yksi kiinnostavimmista hankkeista on Tukholmaan vuonna 1999 perustettu tukikeskus nuorille rikoksen uhreille. Nuoret joutuvat paljon monenlaisten rikosten uhreiksi, yleensä ikätovereidensa taholta. Nuoret uhrat kuitenkin helposti unohtetaan, vaikka monelle rikoksen kohteeksi joutuminen on hyvin traumaattinen kokemus. Tavoitteena on tukea nuoria, alle 18-vuotiaita rikoksen uhreja, jotta he eivät menettäisi uskoaan yhteisöön, aikuisiin ja oikeusjärjestelmään.

Tietysti tavoitteena on myös ehkäistä nuorisoväkivaltaa mm. katkaisemalla koston kierteitä. Kohderyhmänä ovat kaikki rikoksen uhriksi joutuneet nuoret ja heidän vanhempansa.

Tukikeskus toimii tiiviissä yhteistyössä poliisin ja sosiaalitoimen kanssa. Siellä työskentelee kaksi päätoimista sosiaalityöntekijää. Yli 70 prosenttia asiakkaista on poikia. Tyttöasiakkaista yli puolet on joutunut jonkinasteisen seksuaalisen väkivallan kohteeksi, josta seuraukset ovat hyvin vakavia. Sen takia pojat ja tytöt saavat

vähän erityyppistä apua. Periaatteessa kuitenkin ensimmäisessä tapaamisessa nuorelle annetaan "kotitehtäväksi" rikoksen kuvaaminen kirjallisesti ja kuvan piirtäminen siitä. Seuraavassa tapaamisessa keskustellaan nuoren peloista ja tunteista. Kolmannella käynnillä keskustellaan siitä, mitä seurauksia rikoksentehtävälle pitäisi tulla ja nuorelle annetaan taas piirustustehtävä: kuva siitä, mitä hän itse haluaisi tehdä rikoksentehtävälle ja toinen kuva siitä, millainen rangaus yhteiskunnan pitäisi antaa tekijälle. Nuori saa myös

Nuoret uhrit helposti unohdetaan, vaikka monelle rikoksen kohteeksi joutuminen on hyvin traumaattinen kokemus.

→ vapaaehtoisen tukihenkilön, joka on usein oikeustieteen opiskelija. Hän on tukena rikoksen ilmoittamisesta oikeudenkäynnin päättymiseen asti. Lisäksi uhrien vanhemmille järjestetään iltaisin

neuvontatilaisuuksia erilaisista asioista.

Tukikeskuksessa tilastoidaan mm. käyntikertojen, puhelinkeskustelujen ja tapaamisten määrä. Uhrit ja heidän vanhempansa voivat

täyttää arviointilomakkeen. Nuoret ovat olleet erittäin tyytyväisiä saamaansa apuun. He ovat olleet vähemmän hermostuneita ja kyenneet ilmaisemaan itsensä paremmin sekä pystyneet kuvaile-

maan rikosta uskottavammin. Tieteellistä tutkimusta tukikeskuksen vaikutuksista ei ole vielä tehty. Toiminta on levinnyt jo muihinkin isoihin kaupunkeihin. ■

Maahanmuuttajanuoria integroitu yhteiskuntaan

Roomassa puolestaan esiteltiin maahanmuuttajanuoriin kohdistuneita toimenpiteitä, joissa tavoitteena oli katkaista rikosten teko. Keinoja on löydetty monia. Esimerkiksi Tanskassa ja Englannissa ratkaisua on lähdetty hakemaan mentoriprojektin avulla. Ideana oli tarjota nuorelle positiivinen aikuisen malli. Saksassa on kehitetty ohjelma vankilassa olevien maahanmuuttajanuorten tukemiseksi. Italiassa ja Ranskassa on kehitetty kulttuurista sovittelua.

Suomi esitteli konferenssissa Helsingin Fenixin – Mahdollisuuksien talon toimintaa ja Vantaan Hakunilan konfliktien ratkaisukeinoja. Fenix on eräänlainen sateenvarjo laajalle kokonaisuudelle erilaisia projekteja. Idea on rikosentorjuntaa laajempi, mutta muutamassa hankkeessa yritetään saavuttaa erityisesti maahanmuuttajanuoria, joilla on korkea riski tehdä rikoksia. Fenix tarjoaa tukea koulutukseen ja työllistymiseen sekä elämänongelmiin. Mukana on myös katupartio toimintaa. Tiloissa on kahvila, näyttelytilaa, in-

ternet ja useiden hankkeiden toimistot. Fenixissä on mukana Helsingin kaupungin nuorisoi-, sosiaali- ja terveystoimi sekä useita yhdistyksiä (mm. Suomen Punainen Risti ja Aseman Lapset).

Hankkeen taustalla olivat Helsingin rautatieaseman ja sen ympäristön levottomuudet. Rautatieasemasta on muodostunut paikka, jossa maahanmuuttajanuoret voivat tavata muita samassa tilanteessa olevia. Nuorten ongelmat liittyvät usein rajoitettuihin mahdollisuuksiin osallistua laillisiin aktiviteetteihin kielivaikkeuksien ja taloudellisten ongelmien takia.

Esimerkiksi Maailman kulttuurit kohtaavat -hankkeessa tavoitteena on voittaa ennakkoluuloja ja ratkaista maahanmuuttaja- ja suomalaisnuorten välisiä konflikteja. Erityinen kohderyhmä ovat helsinkiläiset koululaiset. Aseman seutu -hankkeen kohderyhmä ovat sekä suomalaiset että maahanmuuttajataustaiset 13–25-vuotiaat, jotka viettävät paljon aikaansa rautatieasemalla. Perjantai-iltaisin asemanseudulla liikkuu katupartio-

ryhmä, johon kuuluu tavallisesti yksi tai kaksi nuorisotyöntekijää ja maahanmuuttajataustaisia vapaaehtoisia nuoria. Lisäksi projektin puitteissa pelataan jalkapalloa, koripalloa, tanssitaan hiphoppia ja järjestään viikonloppudiskoja Fenixissä.

Fenixin projekteista ei ole vielä tehty kunnollista arviointia. Hanke ei myöskään pidä systemaattista kirjausta, kuinka se on vaikuttanut siihen osallistuvien nuorten elämään. Monia yksilöllisiä menestystarinoita on kyllä tiedossa. Voidaan kuitenkin olettaa, että projekteilla on rikollisuutta ehkäisevää vaikutusta. Poliisin käsityksen mukaan projektit ovat tuoneet asemanseudulle järjestystä.

Vantaan Hakunilan alueella taas oli 1990- ja 2000-lukujen taitteessa erilaisia sosiaalisia ja etnisiä ongelmia. Vaikka kaupunki, poliisi ja alueen asukkaat olivat tehneet jo kauan yhteistyötä alueen ongelmien ratkaisemiseksi, ongelmat ja jengiriidat kärjistyivät ja tulivat valtakunnalliseen julkisuuteen syyskuussa 2000. Poliisi ja kau-

punki päättivät käynnistää kiinteämmän yhteistyöprosessin tilanteen rauhoittamiseksi.

Perustettiin erityinen neuvotteluryhmä, joka piti kokouksia syksyn 2000 ja vuoden 2001 aikana. Alaryhmissä pohdittiin somalialaisyhteisön ongelmallisina pitämiä asioita, kuten nuorten välisiä ristiriitoja, asumisen ongelmia sekä turvattomuudentunteita.

Hakunila-projekti kesti hie- man yli vuoden, jona aikana syntyi kiinteä yhteistyöverkko. Yhteistyönä pystyttiin kehittämään toimintoja ja toimintamalleja, jotka jäivät pysyvästi eri tahojen työkäytäntöihin. Erilaisin kohdennetu- in toimenpitein on edistetty hakunilalaisten maahanmuuttajien, erityisesti nuorten, kiinnittymistä yhteiskuntaan, ja näin myös vähennetty heidän rikosriskiään. Hakunilan rikostilastot ovat tällä hetkellä Vantaan palvelualueiden vertailussa alhaisimpia. ■

Arviointi kuuluu hyvään käytäntöön

Adam Crawford on käsitellyt monipuolisesti rikksentorjuntaa ja sen arviointia ”Crime Prevention and Community Safety” -kirjassaan. Tässä artikkelissa käyn läpi hänen yhdeksän kohdan muistilistaansa Tampereen nollatoleranssihankkeen arvioinnin kokemusten ja esimerkkien kautta. Hanke arvioitiin Poliisiammattikorkeakoulussa ja siitä on julkaistu raportti ”Kaheksalta Koskarille – samantien sakot”.

1. TAVOITE-, PROSESSI- JA TOTEUTUSARVIOINTI

Oliko interventiohanke toteutettu niin kuin oli tarkoitus ja mitkä tekijät vaikuttivat toteutukseen? Ensin on kirjattava, mitkä ovat toiminnalle ja hankkeelle asetetut tavoitteet. Tampereella vuosina 1999–2000 toteutetussa nollatoleranssihankkeessa tavoitteita löytyi pitkä lista turvattomuuden vähentämisestä kansalaisten tyytyväisyyden lisäämiseen sekä koiran kakkojen vähentämisestä jalkakäytävämainosten sijoitteluun. Juuri tavoitteenasettelussa on hyvä miettiä tarkkaan, mitä voidaan ja kannattaa arvioida ja miten arviointi (mittaaminen tai laadullinen) tullaan tekemään. Tavoitearviointiin kuuluu myös tavoitteiden ennakoiva ja kriittinen analysointi.

Hyvä prosessi- ja toteutusarviointi sisältää arvion ja analyysin toiminnan suunnittelusta, johtamisesta ja toteutuksesta. Prosessiarvioinnissa eritellään toimintastrategioita, joilla tavoitteet on päätetty saavuttaa, ja toisaalta konkreettista kenttätason toimintataktiikkaa. Toteutusarvioinnista tulisi selvittää, kuka todellisen toiminnan suoritti, miten, milloin ja teh-

tiinkö niin kuin oli tarkoitus sekä olivatko tekijät motivoituneet hankkeeseen. Tampereella näiden mittaamiseen käytettiin sakkotilastojen, miesvahvuuden, poliisipartio- ja hälytystehtävien sekä säilöönottojen määrän seuranta ja poliisien ja sosiaaliviranomaisten haastatteluja. Lisäksi tehtiin lomakekysely koko poliisihenkilöstölle. Vastaanottoa tutkittiin katavalla kansalaiskyselyllä hankkeen alussa ja lopussa, media-analyysillä sekä kansalais- ja nuorten haastatteluilla.

2. TULOSARVIOINTI

Muuttiko interventio ongelmaa, sen ko-koa tai luonnetta? Tampere-raportissa ja- oimme tulokset **Evert Vedungin** sivuvai- kutusarviointikehykseen. Näistä tuloksista kerrotaan tässä artikkelissa useissa eri kohdissa.

3. RIKOSTORJUNTAMEKANISMIN JA HANKKEEN TULOKSEN SUHDE

Mikä oli hankkeen syy-seuraussuhde eli mikä vaikutti ongelmaan ja miten se tapahtui? Tulostulokset tutkimuksessa on pystyttävä tekemään ero toteutuksen ja suunnittelun (eli käytetyn teorian) on-

nistumisesta tai epäonnistumisesta ja selittämään ne. On siis analysoitava rikollisuuteen vaikuttavien seikkojen oletettuja syy-seuraussuhteita. Teorian välttämättömyydestä muistuttaa Crawfordin toteamus, että ”lähes kaikki kriminologiset teoriat ovat jossain määrin teorioita rikksentorjunnasta”.

Näiden eri seikkojen tarkastelu, analysointi ja mittaaminen on tietysti äärimmäisen kiistanalaista jo lähtökohtaisesti, koska sosiaalista toimintaa – rikoksia ja niiden estämistä – ei voida erottaa ja eritellä laboratorio-olosuhteissa. Juuri tämän sekä rikksentorjunnan välttämättömyyden kontekstisidonnaisuuden vuoksi sa- tunnaistettuja kokeita, joita eräät amerikkalaiset (mm. ns. Maryland-skaala) vaativat hyvältä rikksentorjunnalta, ei aina voi pitää metodologisesti järkevänä tavoitteena. Suomessa aiheesta on käyty keskustelua huumetutkimuksessa. Rikksentorjunnan taustalla on aina jotain kausaalisia tai ideologisia oletuksia toiminnan mekanismeista. Pätevissä arviointitutkimuksessa nämä tulisi osata erottaa, kirjata ja analysoida sekä löytää keinot niiden todentamiseen ja mittaamiseen. →

Tampereen kokeilusta opittiin useita asioita rikosentorjunnasta niin teorian, suunnittelun kuin toteutuksen tasoilla.

→ Tampereella kohdistetun tilannetorjunnan ja nollatoleranssin tuli vähentää häiriöitä ja nuorten juomista ja täten vakavaakin väkivaltaa. Päätaavoite, keskustan rauhoittuminen, saavutettiin, mutta nuoret siirtyivät muualle, jolloin yhä useampi nuori joi itsensä humalaan. Niinpä kohdistetun kontrollin oletettu häiriöoireita vähentävä vaikutus ei toiminut humalajuomisen ja siitä seuraavan väkivallan estämisessä.

4. MEKANISMIN, TULOKSEN JA KONTEKSTIN SUHDE

Mitä kautta konteksti tuki tai heikensi intervention vaikutusta? Nämä käsitteet muistuttavat siitä, että on kysyttävä paitsi mikä toimii myös kehen nähden, missä ja millä ehdoin. Nollatoleranssissa ajateltu mekanismi oli tiukka ja kohdistettu kontrolli niitä kohtaan, jotka julkisesti joiivat ja oleskelivat juomien kanssa kaupungin keskustassa. Tärkeitä kontekstitekijöitä olivat tamperelaisen viranomaiskentän sekä julkisen keskustelun todellisuus. Tärkeä oli myös se, että sosiaali- ja lastensuojelun klinikka jo toimi tiiviissä yhteistyössä poliisiaseman kanssa ja sitä voitiin käyttää hyväksi projektissa; muualla vastaavan panostekijän rakentaminen olisi ollut työn takana.

Toisena esimerkkinä voidaan pitää Tampereen perinteikästä poliisikulttuuria, jolla on varmasti kontekstivaikutus myös siellä toteutetuissa rikosentorjuntahankkeissa. Vahva poliisi-identiteetti sekä perinteitä ja kenttäkonstaapelin ammattitaitoa ja siihen kiinteästi kuuluvaa harkintavaltaa kunnioittava poliisikulttuuri esti poliiseja toteuttamasta absoluuttista nollatoleranssia toisinaan jopa hankejohtajan ohjeiden vastaisesti. Rauhalla ylläpitävää tulkintaa nollatoleranssista saattoi estää räikeät yhteenotot nuorten kanssa sekä hillitä julkista kritiikkiä hanketta ja poliisitoimintaa kohtaan. Jos media olisi löytänyt poliiseilta epäeettistä ja ylilyövästä käytöstä kuten New Yor-

kin tapauksessa, suomalaisessa kontekstissa nollatoleranssia ei olisi voitu viedä samalla tapaa läpi. Yhteenotoilta välttymiseen voi olla myötävaikuttanut "tavallisten" nykynuorten joustavuus: periaatteesta ei ryhdytty vastustamaan poliisin tiukkaa otetta, vaan se väistettiin siirtymällä toisaalle.

Tampereen poliisikoulun harjoittelijat olivat myös yksi kontekstitekijä. Median nollatoleranssista voimakkaasti levittämä tieto oli kontekstitekijä, ja ehkä samalla osa vaikutusmekanismia. Näiden selvä erottaminen on vaikeaa ja riippuu näkökulmasta, määritelläänkö media kontekstiksi vai mekanismiksi. Se, että asiasta oli jo tietoa median kautta, saattoi helpottaa poliisin työtä. Julkisuudesta seurasi myös sitoutuminen (esim. poliisien tiukassakin taloudellisessa tilanteessa) ns. "Hawthorne-efektin" kautta: tietoisuus seurannan kohteena olemisesta lisää työntekijöiden motivaatiota, suoritusta ja sitoutumista. Tämä efekti jo sinänsä perustelee ulkopuolisen arviointitutkimuksen sisällyttämisen viranomais-hankkeisiin.

5. VASTA- JA SIVUVAIKUTUKSET

Mitä muuta hanke tuotti päätulosten lisäksi? Tampereen raportissa jaoimme tulokset Evert Vedungin sivuvaikutusarviointikehikkoon, jossa suotuisat päävaikutukset olivat ennalta asetettujen tavoitteiden mukaisia ja ne tapahtuivat hankkeen kohdealueella Tampereen keskustassa. Vedung painottaa, että on osattava erottaa vasta- ja sivuvaikutukset. Vastavaikutukset ovat kohdealueella tapahtuneita ennalta asetettujen tavoitteiden vastaisia ja siis kielteisiä seurauksia. Sivuvaikutukset tapahtuvat kohdealueen ulkopuolella sekä asetettujen tavoitteiden lisäksi ja voivat olla sekä myönteisiä että kielteisiä seurauksia.

Arvioinnissa sivuvaikutusten ongelmat eivät usein tule esiin, jos arvioijat pitäytyvät vain ennalta päätettyjen ilmi-

öiden mittaamisessa, esimerkiksi poliisille ilmoitetun rikollisuuden. Arvioijan pitäisi joustaa arviointiprosessin edetessä yllättävienkin seurausten mukaisesti. Vastanottaja-asetelma on tärkeä osa vasta- ja sivuvaikutustulosarviointia, jotta tiedetään miten rikosentorjuntatoimet on koettu siinä ryhmässä, johon ne ovat kohdistuneet. Tampereella haastateltiin nuoria heidän kokemuksistaan ja reagoinnistaan hankkeen aikana.

6. AJALLINEN KESTÄVYYS

Miten kauan hankkeen vaikutukset kestävätkin? On oletettavaa, että erilaisilla toimilla tavoitellaan myönteisiä vaikutuksia, jotka kestävätkin pidempään kuin itse hanke. Arvioinnin kannalta pidempiaikainen seuranta voi olla ylivoimaista jo siksi, että yleensä arviointi pitää tehdä jonkin tietyn ajan sisällä. Jos rikosentorjuntahanke vaatii normaalista selvästi poikkeavia resursseja ja vaikutus on vain toiminnan aikaista, voidaan hanketta kutsua demonstraatiohankkeeksi. Osaksi Tampereen nollatoleranssi oli tällainen, koska perjantai- ja lauantai-iltoihin saadut poliisikoululaiset lisäsivät miehistömäärää poikkeuksellisen paljon. Demonstraation lisäksi poliisi palasi hankkeen myötä pysyvästi kansalaisten kaipaamaan jalkapartiointiin, sosiaali- ja lastensuojelu Paussi tehosti toimintaansa ja suurella julkisella keskustelulla uskottiin olleen kasvatuksellista vaikutusta. Tamperelaiset pitivät rauhoittunutta keskustaa hyvänä ja olivat tyytyväisiä poliisinsa toimintaan.

Kuitenkin jo arviointitutkimuksen julkistamistilaisuudessa kenttäpoliisien esimiehet arvelivat, että keskustassa oli jo jossain määrin palattu hanketta edeltäneeseen rauhottomampaan tilaan – erityisesti siksi, että erilaiset aikuisten kesäfestivaalit kaljateltoineen olivat rikkoneet nollatoleranssin katu-uskottavuuden. Nuoria ei kuitenkaan vielä nähtä olevan keskustassa synnyttämässä niin suuria häiriöitä kuin ennen nollatoleranssia.

Toiseen kohteeseen, toisena aikana ja toisten toteuttamana kohdistettu harkintavallaton poliisikontrolli ja tiukka rankaisumentaliteetti saattaisivat tuottaa varsin ikäviä seurauksia.

Toinen kysymys on, kuinka kestäviä ovat hankkeen kielteiset vaikutukset: yhä useampien nuorten juominen kotona, toisten kotona ja ylipäättänsä lähiöissä ja ympäröivissä kunnissa.

7. KUSTANNUSHYÖTYANALYYSI

Olivatko saavutetut hyödyt pää-, vasta- ja sivuvaikutuksineen suurempia kuin kulut ja haitat? Tässä on kyse enemmän kuin vain siitä, mitä panoksia sijoitettiin ja mitä suoritteita niillä tehtiin. Sivuuatan tässä rikosentorjunnan taloudellisuuden mittausta eli kustannustehokkuutta koskevat kysymykset; niitä mm. **Aarne Kinnunen** on pohtinut Haasteessa 3/2002. Tampereen poliisilaitoksen kuluiksi arvioitiin noin 3000 euroa, jotka menivät poliisipartioiden lauantai-iltojen ylityökorvauksiin. Rahallisten kustannusten mittaus on siis helppoa. Keskeisintä on myönteisten ja kielteisten vaikutusten punnitseminen: oliko projektista enemmän hyötyä kuin haittaa?

Crawfordin tapaan on kysyttävä, toimiiko hanke, kehen nähden, missä ja millä ehdoin? Vasta nämä pohdinnat mekaniismista, kontekstista ja niiden välisestä suhteesta auttavat vastaamaan kysymykseen "kannattiko se". Tampereen kokeilusta voidaan todeta, että se oli hyödyllinen. Siitä opittiin useita asioita rikosentorjunnasta niin teorian, suunnittelun kuin toteutuksen tasoilla. Siinä opittiin lisäksi arviointimetodologiaa sekä ymmärtämään niin tarkoitettuja kuin tarkoittamattomiakin mekanismeja ja paikallisten kontekstien ja yhteistoiminnallisten prosessien yhteisvaikutuksia.

8. SIIRTOKELPOISUUS

Miten, missä ja mille kohderyhmälle hanke on siirrettävissä? Arvioinnissa on myös pohdittava, miten vastaavia hankkeita voitaisiin toteuttaa toisaalla. Siirtämissä analyyseissä korostuu mekaniismin, kontekstin ja tulosten käsitteellinen erottaminen. Tampereen arvioinnin pohjalta tote-

simme, että ensin olisi syytä tehdä kohdeanalyysi siitä, mihin ideaa siirretään ja mitä muita mahdollisuuksia vastaavan ongelman ratkaisemisessa olisi kuin nollatoleranssi. On myös pohdittava, millaisia resursseja on käytettävissä ja mistä ne olisivat pois.

Kun tarkastellaan Tampereen hankkeen ideoiden siirrettävyyttä, on muistettava sen erityispiirteet: Poliisikoululaiset olivat merkittävä miehistölisäys. Projektin työntekijöiden ja johdon joustavuus, dynaamisuus ja sitoutuminen auttoivat väistämään useita resurssipulan aiheuttamia karikoita. Ehdottoman tärkeää oli poliisien ammattitaitoinen nollatoleranssin ja harkintavallan tulkinta. Vapaaehtoisilla ja sosiaali- ja lastensuojeluviranomaisilla oli korvaamaton rooli lapsi- ja nuorisotyössä. Arvokasta oli myös laaja mediajulkisuus ja sen antama tuki. Toiseen kohteeseen, toisena aikana ja toisten toteuttamana kohdistettu harkintavallaton poliisikontrolli ja tiukka rankaisumentaliteetti saattaisivat tuottaa varsin ikäviä seurauksia. Esimerkiksi New Yorkin kuuluisa nollatoleranssi aiheutti ennätysmäärän kanteluja poliisien väkivaltaisesta ja brutaalista käytöksestä.

9. TULEVAISUUSARVIOINTI

Mitä muuta tiedetään arvioinnin lopulla, ja mitä muuta tulevaisuuden varalle pitäisi vielä tietää? Kun hanke on päättynyt ja arviointi tehty, olisi hyvä pystyä ehdottamaan, miten seurantaa voitaisiin jatkaa. Lisäksi on hyvä haastaa asiaan vaikuttavia tahoja ratkaisemaan ongelmia, joita ei hankkeilla pystytty ratkaisemaan. Tampereen tapauksessa todettiin, että kontrollihankkeilla voidaan tukea mahdollista pidemmän ajan kulttuurimuutosta esimerkiksi katu- ja julki-juomiskäytöstopojen siistimiseksi, mutta kaduilla ilmenevien yhteiskunnallisten ongelmien, kuten tässä turvallisuus- ja päihdeongelmien, säilyttäminen vain järjestyksenvalvonnan harteille on lyhytnä-

köistä yhteiskuntapolitiikkaa. Myös suomalaiselle kasvatuskulttuurille esitettiin haasteita vastuullisesta aikuisuudesta. Vuorovaikutteinen ja luottamuksellinen suhde nuorten ja aikuisten välillä on välttämätön elementti pyrittäessä päihdekulttuurin muutokseen ja turvallisempaan tulevaisuuteen.

Suomessa on tehty verrattain vähän rikosentorjunnan arviointeja ja kriminologinen perustutkimus on vain muutami- en harteilla. Tämän vuoksi arviointitutki- ja joutuu käytännössä tekemään myös perustutkimusta, jotta hän ymmärtäisi niitä ilmiöitä, joita joutuu arvioimaan. Näin kävi myös Tampereella. Suomalainen humalahakuinen nuorten kokoontumiskulttuuri sekä paikalliset viranomaiskulttuurit ja niiden lähihistoria osoittautuivat välttämättömiksi selvittää, jotta ymmärrettiin ja osattiin erottaa rikosentorjunnalliset mekanismit ja konteksti ja niiden väliset yhteydet. Niinpä jos pätevää arviointitutkimusta vaaditaan, sille olisi aina hyvä varata riittävästi aikaa, pätevyyttä ja budjettiosuutta niin lainsäädäntöuudistuksissa ja hyvässä hallinnoinnissa kuin osana hyviä rikosentorjunnan käytäntöjä. ■

Kirjoittaja on erikoistutkija Poliisiammattikorkeakoulussa.

Lähdeluettelon saa sähköpostitse kirjoittajalta timo.korander@pakk.poliisi.fi tai toimituksesta haaste@om.fi.

Oppi kaataakin ojaan?

Yksi viime vuosien esitellyimmistä kriminologian teorioista on sosiaalisen oppimisen teoria. On jopa esitetty, että teoria olisi jonkinlainen "viimeinen sana", jonka jälkeen muulla teoriamuodostuksella olisi lähinnä vain historiallinen arvo. Totuus olisi löytynyt, taas kerran. Mutta onko rikollisessa käyttäytymisessä kysymys vain oppimisesta?

Asia ei tietenkään ole uusi. Jo 70 vuotta sitten **Edwin Sutherland** ryhtyi kehittämään differentiaalisen assosiaation teoriaansa, joka on edelleen perustana oppimiseen pohjautuville rikollisuusteorioille. Sutherlandin (esim. 1947) teorian mukaan rikollinen käyttäytyminen opitaan kommunikaatioprosessissa, joka tapahtuu intiimeissä pienryhmissä. Oleellista tuossa oppimisessa on nimenomaan rikoksen tekoon liittyvien motiivien ja asenteiden oppiminen. Lait opitaan joko hyväksyttäväksi tai hylättäväksi. Seura tekee kaltaiseksi, mutta sen sijaan ei-persoonallinen kommunikaatio (sarjakuvat, TV) ei tee kenestäkään rikollista.

Sutherlandin teorian ansiona on pidetty sitä, että se merkittävällä tavalla pyrki ja pystyi yhdistämään sosiaaliset ja yksilöpsykologiset tekijät rikollisuutta selitettäessä. Rikollinen käyttäytyminen opitaan, kuten kaikki muukin käyttäytyminen. **Gresham Sykes** ja **David Matza** (1957) jatkoivat Sutherlandin ajatusten kehittelyä. Heidän argumentaationsa mukaan rikolliset eivät millään oleellisella tavalla poikkea niin sanotuista kun-

non kansalaisista. Tätä perustellaan muun muassa sillä, että rikolliset havaintojen mukaan tuntevat yhtä lailla syyllisyyttä ja häpeää teoistaan kuin muutkin ihmiset. Heidän arvomaailmansa on myös useimmiten aivan yhtä sovinainen kuin muiden ihmisten.

Sykesin ja Matzan mukaan poikkeavaan ja rikolliseen elämäntapaan ajaututaan sellaisen prosessin kautta, jossa rikolliset teot opitaan oikeuttamaan. Näitä "oikeuttamisia" he kutsuvat neutralisointitekniikoiksi. Rikosten ja niihin liittyvän syyllisyyden neutralointi on mahdollista sekä niin sanotussa perinteisessä rikollisuudessa että esimerkiksi talousrikollisuudessa. Jälkimmäisessä neutralointi viedään usein vielä pidemmälle. Tällöin kiistetään itse rikoksenkin olemassaolo. Lait voidaan nähdä vain haitantekona "vapaalle yritteliäisyydelle".

Robert Burgess ja **Ronald Akers** (1966, 1998) ovat 1960-luvulta lähtien pyrkineet kehittämään oppimiseen perustuvaa teoriaa edelleen. He pyrkivät tarkenta-

maan, miten rikolliseksi oppimisen prosessi tapahtuu. Heidän luomastaan kokonaisuudesta on ryhdyttykin myöhemmin käyttämään nimitystä sosiaalisen oppimisen (social learning) teoria. Teorian taustalla on vahvasti behavioristinen psykologia, muun muassa sen ajatukset palkkioiden ja rangaistusten merkityksestä tietynlaisen käyttäytymisen vahvistamisessa. Esimerkiksi koulussa opettaja voi tietämättään vahvistaa poikkeavaa käyttäytymistä kiinnittämällä oppilaaseen erityistä huomiota. Tämä toimii palkkiona ja näin ollen sosiaalisena käyttäytymisen vahvistajana (social reinforcer). Akers kirjoittaa:

"Poikkeava ja rikollinen käyttäytyminen opitaan ja sitä muunnellaan (omaksutaan, suoritetaan, toistetaan, ylläpidetään ja muutetaan) kaikkien samojen kognitiivisten ja käyttäytymismekanismien kautta kuten lakia noudattavaa käyttäytymistäkin. Ne eroavat vain opitun käyttäytymisen suunnassa, sisällössä ja tuloksessa. Siksi on esimerkiksi virheellistä väittää, etteikö vertaisryhmän vaikutus selittäisi alaikäisten poikkeavaa käyt-

Monet sosiaalisen oppimisen teorian taustalla olevat peruslähtökohdat ovat kuitenkin olleet myös kriittisen tarkastelun kohteena.

täytymistä, koska lainmukainen käyttäytyminenkin on vertaisryhmän vaikutukselle altis varhaisnuoruudessa. Teoria olettaa, että vertaisryhmän vaikutukset toteutuvat molemmissa; avain on tuon vaikutuksen sisältö ja suunta.

Ensisijaiset oppimismekanismit ovat eriytyvä vahvistaminen (välineellinen ehdollistaminen), jossa käyttäytyminen on koettujen ja ymmärrettyjen satunnaisten palkkioiden ja rangaistusten esiintyvyyden, määrän ja todennäköisyyden funktio, ja imitaatio, jossa muiden käyttäytymistä ja sen seurauksia tarkkaillaan ja jäljitellään. Ärsyksen diskriminoinnin/yleistämisen prosessi on yksi tärkeä mekanismi. Tässä avoimet ja peitetyt ärsykkeet, verbaaliset ja kognitiiviset, toimivat vihjeinä ja signaaleina esiintyvälle käyttäytymiselle.”

Albert Bandura (1977) on pyrkinyt laajentamaan teorianmuodostusta pääasiassa siten, että oppiminen käsittäisi myös kaikkein monimutkaisimmat oppimisen muodot, joita tavataan vain ihmisillä. Hänen mukaansa suurin osa inhimillisestä käyttäytymisestä opitaan tarkkailun ja jäljittelyn (imitation, modeling) kautta. Yksinkertainen ”keppi-porkkana” -ajattelu ei voisi siten selittää ihmisten rikollista käyttäytymistä. Se mikä toimii rotilla ja puluilla, ei ole aina totta ihmisten kohdalla.

Psykologi **Gerald Pattersson** (1996) on lähtenyt liikkeelle vanhempien ja muidenkin kasvatusongelmista. Rikolliseksi ”oppimista” edistää se, että vanhemmat, opettajat ja vertaisryhmät usein tiedostamattaan vahvistavat sellaista satunnaista ja melko mitätöntä epäsosiaalista käyttäytymistä, joka myöhemmin voi laajentua vakavammaksi epäsosiaalisuudeksi ja rikollisuudeksi.

Jos vanhemmat epäonnistuvat samalla yhteiskuntamyönteisen käyttäytymisen vahvistamisessa, voi seurauksena olla, että lapsi myöhemmin asteittain siirtyy rikolliseen toimintaan. Pattersson näkee asian hyvin behavioristisesti. Sosiaalisen oppimisen teorian yksi ominaispiirre on ollut se, että se on poikunut monenlaisia sovellutuksia, joilla pyritään vaikuttamaan rikolliseen käyttäytymiseen. Teorian keskeiset ajatukset voidaan nähdä erilaisten vastuukasvatusmallien, eräiden terapeuttisten yhteisöjen ja behavioraalis-kognitiivisten terapioiden taustalla.

Monet sosiaalisen oppimisen teorian taustalla olevat peruslähtökohdat ovat kuitenkin olleet myös kriittisen tarkastelun kohteena. Erityisesti näin on, jos oppiminen nähdään vain perinteisen behaviorismin (Skinner, Watson ym.) näkökulmasta. Siinä ihminen on syntyessään tyhjä taulu, tabula rasa, josta oikeanlaisen vahvistamisen kautta voi tulla mitä tahansa. Synnynnäisiä ominaisuuksia ei ole. Behaviorismin perustaja **John Watson** kirjoitti vuonna 1924:

”Antakaa minulle tusina terveitä ja hyväkuntoisia vastasyntyneitä ja oma tarkasti määritetty maailmani heidän kasvattamiseksi, niin minä takaan, että koulutan heistä yhden satunnaisesti valitun miksi tahansa spesialistiksi, jonka valitsen – lääkäriksi, lakimieheksi, taiteilijaksi, kaupanhoitajaksi ja kyllä, jopa kerjäläiseksi ja varkaaksi täysin riippumatta hänen lahjakkuuksistaan, mieltymyksistään, kyvyistään, kutsu- muksestaan ja esi-isiensä rodusta.”

Watson kirjoitti myös hyvin vaikutusvaltaisen lastenkasvatuskäsikirjan, jossa hän muun muassa suositteli, että lapsiin tulisi kohdistaa vain minimimäärä tunteita. Jos esimerkiksi itkevää lasta lohdutetaan, tämä vain vahvistaa lapsen

käyttäytymistä ja näin ollen lisää hänen itkuisuuttaan. Lapsen lohduttaminen on vääränlainen palkkio.

Kriitikkojen mukaan sosiaalisen oppimisen teoria, jos ja kun se lähtee tyhjän taulun ajatuksesta, ei välttämättä huomioi yksilöllisten persoonallisten erojen merkitystä poikkeavan ja rikollisen käyttäytymisen taustalla. On monia rikostyyppisiä, joissa ei voida ajatella, että käyttäytyminen johtuisi vain vääränlaisesta vahvistamisesta. Osa väkivalta- ja seksuaalirikoksista olisi tällaisia. Niissä ei voi olla kysymys myöskään pelkäämistään väärinopituista motiiveista ja asenteista. Monien rikosentekijöiden elämää luonnehtii myös täydellinen syrjäytyminen ja yksinäisyys. Tällöin ei välttämättä ole kovin uskottavaa, että tekijä on ”oppinut oikeuttamaan” tekonsa jossain sosiaalisessa pienryhmässä.

Onkin esitetty, että sosiaalisen oppimisen teoria selittää parhaiten sekaantumista sellaiseen uhrittomaan rikollisuuteen kuin huumeiden- tai alkoholinkäyttö ja niihin liittyvä rikollisuus. Mutta sosiaalisen oppimisen teorian perustalta on hyvin vaikeaa selittää esimerkiksi rikollisuuden suurta vaihtelua iän, sukupuolen ja myös ajan ja paikan suhteen. Miksi jotkut oppivat niin helposti ja toiset eivät lainkaan? Ja toisaalta, miksi joskus ja jossain paikassa näitä hyviä oppijoita on enemmän tai vähemmän? Yksi teorian alkuperäisistä luojista, Robert Burgess onkin siirtynyt pois sen piiristä ja suunnannut kiinnostuksensa enemmän rikollisuuteen liittyviin evoluutioteorioihin. Joka tapauksessa oppimista varmaan tapahtuu, niin rikollisen kuin muunkin käyttäytymisen alueella.■

Alkoholiohjelma 2004–2007 on yhteistyöprosessi

Hallitus teki viime lokakuussa alkoholipolitiikan linjauksia koskevan periaatepäätöksen, jossa valtionhallinto päätti yhdistää voimat kuntien, järjestöjen, elinkeinonharjoittajien ja kirkkojen kanssa. Lähtökohtana on ajatus, että alkoholista aiheutuvia haittoja voidaan vähentää, jos valtaosa yhteiskuntaa sioutuu tähän.

Alkoholiohjelma 2004–2007 ei ole erillinen hallinnollinen päätöksiäkirja vaan valtioneuvoston periaatepäätökseen perustuva sosiaali- ja terveysministeriön ohjaama prosessi. Tavoitteena on koota eri toimijoiden vaikuttaviksi todetut toimet yhteen ja hyödyntää näin syntyvää synergiaetua.

Alkoholiohjelman perusajatus on, että ongelmiin puututaan mahdollisimman lähellä ihmistä ja lähiyhteisöille annetaan myös välineitä puuttua ongelmiin. Eri puolilla Suomea tehdään jo nyt paljon hyvää työtä haittojen vähentämiseksi. Kyse on siitä, että olemassa olevat voimavarat ja hyvät toimintamallit otetaan tehokkaaseen käyttöön. Myös tutkimustietoa voidaan hyödyntää entistä paremmin toiminnan kehittämiseksi.

TAVOITTEENA HAITTOJEN VÄHENTÄMINEN

Valtioneuvoston periaatepäätös sisältää alkoholista aiheutuvien haittojen vähentämiseksi kolme yleistä tavoitetta, joille toiminta alkoholiohjelmassa perustuu. On selvää, että useimpia alkoholihaittojen vähentämiseen tähtäviä toimia voidaan tarkastella myös rikossensorjunnan ja yleisen turvallisuuden näkökulmasta.

Periaatepäätöksen ensimmäisenä tavoitteena on vähentää merkittävästi alkoholin aiheuttamia haittoja lasten ja perheiden hyvinvoinnille. Laissa kielletään alkoholin myynti ja anniskelu hu-

malaisille ja alaikäisille. Esimerkkinä toimintamahdollisuuksista on näiden lainkohtien valvonnan tehostaminen. Paikallistason toiminnalla, lain nykyistä tiukemmalla valvonnalla ja viestinnän tuella voidaan lisätä eri tahojen vastuuta nuorista sekä sen ymmärrystä, että alkoholin välittäminen alaikäisille on rikos. Liialliseen päihteenkäyttöön puuttuminen parantaisi myös nykyistä perheväkivaltatilannetta.

Toisena tavoitteena on alkoholijuomien riskikäytön ja siitä aiheutuvien haittojen vähentäminen. Humaltumiseen liittyvää väkivaltaista käyttäytymistä, järjestyshäiriöitä ja onnettomuuksia voidaan ehkäistä kehittämällä anniskelutoimen vastuullisuutta ja tehostamalla ravintoloiden ja muiden myyntipaikkojen valvontaa. Myös julkijuomista voidaan valvoa tehostetusti ja muokata siihen liittyviä asenteita kampanjoin. Hyvät tulokset edellyttävät laajaa valvontaviranomaisten, alkoholielinkeinojen ja muiden paikallisten toimijoiden välistä yhteistyötä. Liikennejuoppouteen vaikuttaminen on edelleen ajankohtainen haaste, sillä rattijuoppumustapausten määrä on ollut viime aikoina lievässä nousussa. Seuraamuspuolella harkitaan alkoholikon keiluun ottoa vakavasti päihdeongelmallisilla.

Periaatepäätöksen kolmas, varmastikin haastavin tavoite on kääntää alkoholijuomien kokonaiskulutus laskuun. Kokonaiskulutusmalli ei suoranaisesti koske kansalaisten arkielämää, mutta kokonaiskulutusta laskemalla voidaan parantaa muiden toimien vaikutuksia. Tutkimusten mukaan kokonaiskulutus korreloi melko hyvin esimerkiksi terveys- ja järjestyshaittojen kanssa.

Periaatepäätöksen tavoitteiden saavuttamista seurataan erilaisten osoittimien avulla. Tiedonlähteinä ovat esimer-

kiksi kansallisen uhritutkimuksen tiedot alkoholiin liittyvästä perheväkivallasta sekä alkoholiin liittyvien onnettomuuksien ja väkivaltarikollisuuden määrästä, nuorten terveystapatutkimuksen tiedot lasten ja nuorten humalajuomisesta ikäryhmittäin sekä Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskuksen ja Stakesin tiedot alkoholijuomien tilastoidun ja tilastoimattoman kulutuksen kehityksestä.

MISSÄ NYT MENNÄÄN?

Alkoholiohjelmaa valmisteleva työryhmä jatkaa vielä sisältökeskusteluja ja neuvotteluja ohjelman kumppanuudesta. Esimerkiksi kaikki hallinnonalat on vastuutettu valtioneuvoston alkoholihaittojen vähentämiseen tähtäävien tavoitteiden taakse. Ministeriöt ovat kirjanneet keskeiset hallinnonalansa käytettävissä olevat keinot ja nimittäneet työhön yhdyshenkilöt. Keinoja kehitetään koko ohjelmakauden ajan. Valmistelussa on myös alkoholiohjelman kuntakumppanuuksia sellaisten kuntien kanssa, jotka ovat halunneet kumppaniksi jo ohjelman valmisteluvaiheessa.

Pääsiäisen tienoilla sosiaali- ja terveysministeriö julkaisee ”Alkoholiohjelma 2004–2007. Yhteistyön lähtökohdat” -julkaisun, joka on eräänlainen poikkileikkaus tämänhetkisestä alkoholipoliittisesta tilanteesta. Varsinainen toiminta käynnistyy julkaisun myötä.

Lisätietoja www.alkoholiohjelma.fi.

Kirjoittaja on alkoholiohjelman projektisih-teeri.

Alkoholirikossäännöksiä uudistetaan

Alkoholirikoksia koskevia säännöksiä aiotaan uudistaa. Tarkoituksena on koota rikoslakiin sellaiset alkoholilainsäädännön rangaistussäännökset, joista ehdotetaan säädettäväksi rangaistukseksi vankeutta. Esitys annettiin eduskunnalle helmikuussa. Alkoholirikoksista säädetään nykyisin vuoden 1968 alkoholilain.

Alkoholirikoksena rangaistaisiin alkoholilain vastainen alkoholijuoman tai väkiviinan valmistus, maahantuonti, myyminen, välittäminen tai muu luovuttaminen tai näiden tekojen yritys. Rangaistavaa olisi myös alkoholijuoman tai väkiviinan hallussa pitäminen tai kuljettaminen alkoholilain vastaisesti.

Alkoholirikokset ehdotetaan porrastetuiksi törkeyden perusteella kolmeen portaaseen. Alkoholilain säädetäisiin sellaisista rikkomuksista, joista seuraa

sakkorangaistus. Rikesakon soveltamisalaa ehdotetaan laajennettavaksi kosemaan eräitä vähäisiä alkoholirikkomuksia.

Esityksen mukaan mm. alle 18-vuotiaalle, jota olisi syytä epäillä alkoholilain vastaisesta alkoholijuoman hallussa pitämisestä tai alle 20-vuotiaalle, jota olisi syytä epäillä väkevän alkoholijuoman hallussa pitämisestä, voitaisiin tehdä henkilöntarkastus. Poliisi voisi tällöin myös ottaa pois laittomasti hallussa pidetyt alkoholijuomat tai väkevät alkoholijuomat ja hävittää ne, jos juomien arvo olisi vähäinen.

Uudistettavat säännökset parantavat mahdollisuuksia puuttua laittomaan kauppaan. Esimerkiksi alkoholijuomien hallussapito myyntitarkoituksessa tulee selvästi kielletyksi. Ehdotetut lait tulisivat voimaan mahdollisimman pian niiden hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen.

Huumausainepolitiikalla vähennetään haittoja

Yhteistyöllä pyritään vähentämään huumausainekäytön kysyntää, estämään tarjontaa, vähentämään huumausainekäytöstä koituvia haittoja sekä saamaan väärinkäyttäjät hoitoon. Valtioneuvosto hyväksyi helmikuussa periaatepäätöksen huumausainepoliittisesta toimenpideohjelmasta vuosille 2004–2007. Tavoitteena on huumausainetilanteen pysyvä helpottaminen.

Sekä lääkkeettömien hoitojen että korvaushoidon saatavuutta pyritään parantamaan ja hoitoon pääsyn esteitä vähentämään. Hoidon jälkeistä tukea ja kuntoutusta järjestetään nykyistä enemmän.

Tavoitteena on kehittää niiden työntekijöiden ammatillista osaamista, jotka kohtaavat työssään huumeongelmia.

Poliisin hoitotoimintatutusta sekä hoitotoimintatutusta etsivän sosiaali- ja terveydenhuoltotyön kautta vahvistetaan.

Kouluissa ja oppilaitoksissa kehitetään moniammatillisia toimintamalleja oppilashuollon ehkäisevään päihdetyöhön. Päihdeongelmiin puututaan heti, kun ne havaitaan ja asioista keskustellaan kouluissa nykyistä enemmän.

Viranomaisten ja järjestöjen yhteistoimintaa lisätään ja samalla huolehditaan siitä, että järjestöt voivat kehittää huume-työn ammatillisuutta ja osaamisen tasoa.

Kunnat ja järjestöt päättävät omasta toiminnastaan. Ohjelman toimeenpanosta vastaa huumausainepoliittinen koordinaatioryhmä, joka raportoi tuloksista vuosittain valtioneuvostolle.

Rattijuopumukset lisääntyivät vuonna 2003

Poliisin tietoon tuli Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan vuonna 2003 kaikkiaan 758 000 rikosta, mikä on 3 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin. Huomattavin muutos tapahtui rattijuopumuksissa: törkeät rattijuopumukset lisääntyivät 6 ja muut 8 prosenttia. Kaikkiaan rattijuopumuksia tuli ilmi 25 000 eli 1 700 tapausta enemmän kuin vuonna 2002. Määrä on suurin 1990-luvun alun jälkeen.

Vuonna 2003 poliisi kirjasi 15 000 huumausainerikosta, mikä on 8 prosenttia enemmän kuin vuonna 2002, mutta vain prosentin enemmän kuin vuonna 2001. Törkeiden huumausainerikosten määrä pysyi ennallaan edelliseen vuoteen verrattuna. Niitä oli viime vuonna 751.

Pahoinpitelyrikoksia tuli poliisin tietoon kaikkiaan 29 000, mikä on 3 prosenttia enemmän kuin vuonna 2002. Törkeitä pahoinpitelyjä oli yhtä paljon kuin edellisenä vuonna eli 2 200.

Henkirikoksia (mukaan lukien kuolemantuottamus pahoinpitelyjen yhteydessä) tuli ilmi 131. Henkirikoksia oli lähes viidennes vähemmän kuin vuonna 2002 ja niiden määrä vähentyi 1970-luvun alun tasolle.

Moottoriajoneuvon luvattomia käytöjä ja anastuksia sekä moottorikuluneuvon käyttövarkauksia ilmeni 22 000, mikä on 6 prosenttia vähemmän kuin edellisvuonna. Varkausrikoksia tuli poliisin tietoon 176 000. Määrä oli prosentin pienempi kuin vuonna 2002.

Luvut perustuvat poliisin Tilastokeskukselle toimittamiin rikostietoihin. Rikosten määrää on verrattu vuoden 2002 ennakkotietoihin.

Tutkintavankeudelle etsitään uusia vaihtoehtoja

Tutkintavankeutta selvittänyt työryhmä ehdottaa, että matkustuskieltoa pidettäisiin ensisijaisena vaihtoehtona rikoksesta epäillyn vangitsemiselle silloin, kun kiellolla voidaan saavuttaa pakkokeinojen tavoitteet. Matkustuskiellolla on esimerkiksi mahdollista katkaista nuoren alkava rikoskierre, mutta taparikollisiin sillä tuskin voitaisiin merkittävästi vaikuttaa.

Matkustuskielto voidaan määrätä, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja jos on todennäköistä, että epäilty karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa tai jatkaa rikollista toimintaa. Matkustuskieltoon määrätty ei saa poistua päätöksessä mainitulta alueelta. Kiellettyä voi olla myös oleskelu tietyllä alueella. Hänet voidaan myös velvoittaa olemaan tavoitettavana tiettyinä aikoina asunnossaan tai työpaikallaan tai ilmoittautumaan säännöllisesti poliisille. Hänelle ei myönnetä passia, ja jo luovutetun passin poliisi ottaa haltuunsa. Matkustuskieltoa voitaisiin kehittää entistä tehokkaammalla valvonnalla. Siihen olisi mahdollista liittää elektroninen valvonta puhelimen tai muun paikannuslaitteen avulla.

Työryhmän tehtävänä oli myös pohdita keinoja, joilla poliisivankiloissa olevien tutkintavankien määrää voitaisiin vähentää. Tutkintavankeusaikoja poliisivankiloissa on jo pystytty lyhentämään kehittämällä esitutkinnan johtamista, työnjakoa ja muita käytäntöjä. Työryhmä ehdottaa, että esitutkintaa pyritäisiin entisestään tiivistämään etenkin tutkinnan alkuvaiheessa.

Laissa tulisi selkeästi säätää niistä perusteista, joilla tutkintavankia voitaisiin säilyttää tutkintavankilan asemesta poliisivankilassa ja poliisivankilassa säilyttämiselle tulisi säätää neljän viikon

enimmäisaika. Työryhmän kannan mukaiset säännökset sisältyvät esitykseen vankeuslainsäädännön uudistamisesta, joka on tarkoitus antaa eduskunnalle kesällä.

Työryhmä ehdottaa myös, että rikostutkinnan johto erotettaisiin selkeästi muusta tutkintavangin kohtelua koskevasta päätöksenteosta. Poliisivankiloissa tutkintavankeja valvoville tulisi antaa vankeinhoidon koulutusta. Lisäksi tutkintavankien mahdollisuuksia osallistua eri toimintoihin poliisivankiloissa olisi mahdollisuuksien mukaan lisättävä.

PÄIHDEHOITO- JA TAKUUSUMMAVAIHTOEHTOJA SELVITETÄÄN

Työryhmän mukaan tutkintavankeudelle vaihtoehtoiksi saattaisivat joissakin tapauksissa sopia eräissä Euroopan maissa käytössä olevat takuusumman asettaminen tai nykyistä useammin päihdehoito. Jo nykyisin voimassa olevan lain mukaan matkustuskieltoon määrätty henkilö voidaan velvoittaa olemaan laitoksessa tai sairaalassa, mutta ongelmana on ollut sopivien hoitopaikkojen puute.

Takuusumman asettaminen saattaisi olla käyttökelpoinen vaihtoehto erityisesti ulkomaalaisten vastaajien vangitsemisesta päätettäessä. Takuusumma voitaisiin yhdistää matkustuskieltoon ja passin haltuun ottamiseen. Takuusumma voisi varmistaa epäillyn saapumisen oikeudenkäyntiin ja toisaalta taata tuomittavan seuraamuksen suorittamisen.

Työryhmä ehdottaa myös, että tutkintavankien mahdollisuuksia ottaa käyttöön nykyistä yksilöllisempiä pakkokeinoja, varsinkin nuorille. Esimerkiksi epäilty voisi olla rikosten estämiseksi vangittuna vain viikonloppuisin. Tutkintavankeus voitaisiin mahdollisesti korvata myös tutkintavalvonnalla, jossa epäilty säilyt-

täisi vapautensa. Valvonta sisältäisi erilaisia määräyksiä, esimerkiksi velvoitteen opiskella tai käydä työssä. Määräykset voisivat koskea myös päihteiden käyttöä tai oleskelua tietyllä alueella.

TUTKINTAVANKIEN MÄÄRÄN KASVU PYSÄHTYNYT

Tutkintavankeja on sekä vankiloissa että poliisivankiloissa. Viime vuoden toukokuun alussa heitä oli vankiloissa 477 ja poliisivankiloissa 98 eli yhteensä 575. Tutkintavankien määrä kasvoi huomattavasti vuosina 1998–2002. Vuonna 1998 heitä oli vajaat 350. Vuoden 2003 aikana määrä näyttäisi vakiintuneen noin 600:aan. Suurin osa tutkintavangeista on vangittu epäiltynä henkirikoksista taikka törkeistä pahoinpitely-, huumausaine- tai omaisuusrikoksista.

Tärkeä syy määrän lisääntymiseen on tutkintavankeusaikojen piteneminen. Keskimäärin pituus on kymmenessä vuodessa kasvanut hieman alle kahdesta kuukaudesta kolmeen kuukauteen. Myös tutkintavankeuteen joutuneiden lukumäärä on selvästi lisääntynyt. Tutkintavankeuden käyttöä on osaltaan lisännyt vuonna 1998 voimaan tullut laki, jonka mukaan rikosasian pääkäsittelyssä täytyy kaikkien asianosaisten olla yleensä läsnä.

Kasvuun on vaikuttanut myös ulkomaalaisten, lähinnä virolaisten ja venäläisten huumausainerikoksista vangittujen tutkintavankien määrän kasvu. Suurin osa vankiloissa olevista suomalaisista tutkintavangeista on epäiltynä henkirikoksesta, kun taas ulkomaalaiset tutkintavangit ovat epäiltyinä yleisimmin huumausainerikoksista. Venäläisissä on myös ollut paljon omaisuusrikoksista vangittuja.

Tutkintavankeustyöryhmän mietintö on oikeusministeriön verkkosivulla osoitteessa www.om.fi/24452.htm

Elinkautisvankeja jo yli sata

Elinkautisvankien määrä on Suomessa kolminkertaistunut kymmenen viime vuoden aikana. Erityisen voimakasta kasvu on ollut viime vuosina. Kun vuoden 2000 alussa elinkautisvankeja oli 59, nousi heidän määränsä tämän vuoden helmikuussa ensimmäistä kertaa yli sadan.

Syynä elinkautisvankien määrän kasvun ovat mm. muutokset syyntakeisuusarvioinneissa. Täydessä ymmärryksessä olevien osuus mielentilatutkimuksissa on kasvanut neljäsosasta yli puoleen. Ymmärrystä ja täyttä ymmärrystä vailla olevien määrä on puolestaan vähentynyt selvästi. Samalla mielentilatutkimusten määrä on pudonnut yli kolmesta sadasta alle kahden sadan.

Myös armahduskäytäntö on tiukentunut: nykyisin armahtaminen tapahtuu noin 15 vuoden kuluttua vangitsemisesta aiemman 11 vuoden sijaan.

Vankien perheväkivaltaongelmiin kiinnitetty huomiota

Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmän mukaan vangin perhe ja sosiaaliset suhteet ovat ratkaisevassa asemassa uusien rikosten ehkäisyssä sekä toisaalta rikoksiin syyllistymisessä, jos ihmissuhteet ylläpitävät päihde- tai rikosmyönteistä elämäntapaa. Vankeinhoitolaitoksen olisi osallistuttava myös perheväkivallan ehkäisyyn osana uusintarikollisuuteen vaikuttavaa työtä. Työryhmä esittääkin, että vankien sosiaaliset suhteet otettaisiin entistä systemaattisemmin huomioon mm. rangaistustajan, tapaamisten ja poistumislupien suunnittelussa.

Lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseksi työryhmä ehdottaa sen entistä systemaattisempaa arviointia. Lähisuhdeväkivalta ei useinkaan ole vangin päärikos, joten se on saattanut jäädä havaitsematta. Työryhmän mukaan väkivaltaan on puuttuttava ja siihen syyllistyneitä tu-

lee ohjata myös vankilan ulkopuoliseen hoitoon. Ehkäisyyn tarvittaisiin myös erityinen kuntoutusohjelma.

Mikkelin vankilassa onkin parhaillaan käynnissä MOVE-projekti, jossa yrittään kehittää lähisuhteissaan väkivaltaisten miesten auttamista. Syyskuun loppuun mennessä projektissa oli haastateltu 67 vankia, joilla on parisuhde. Heistä valtaosan arvioitiin käyttäneen fyysistä tai henkistä väkivaltaa parisuhteessa. Vankien lähisuhdeväkivaltaongelmista kertoo myös mm. se, että lähestymiskieltoon tuomittuja vankeja on vankiloissa noin 60–80. Vankilat tarkastavat lähestymiskiellon poliisilta mm. poistumislupaa käsitellessä. Lisäksi yli kahden vuoden rangaistusta suorittaville vangeille tehdyissä riski- ja tarvearvioissa on selvinnyt, että vangeilla on paljon ihmissuhdeongelmia.

Rikosuhripäivystys toiminut 10 vuotta

Rikosuhripäivystys perustettiin vuonna 1994 rikoksen uhrien "puolesta puhujaksi" Uhrin aseman paranemiseen tähtäävän vaikuttamistehtävänsä lisäksi Rikosuhripäivystys ylläpitää uhreille kohdennettuja tuki- ja neuvontapalveluita ammatillisesti ohjattuna vapaaehtoisuustyönä.

– Suomessa rikoksen uhrin asema on keskimäärin hyvä ja kuluneena 10 vuotena siihen on kiinnitetty enenevästi huomiota. Silti hyväkään kirjoitettu laki ei vielä yksinään riitä turvaamaan uhrin asemaa. Merkittävää on kuinka lakia luetaan ja kuinka uhri kohdataan eri tahoilla. Erityisen tärkeää on se, miten uhri

kohdataan viranomaisten ja auttajien parissa, mutta myös aivan jokapäiväisessä elämässä. Näin ollen jokainen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa siihen kuinka hyvä uhrin asema Suomessa on, Rikosuhripäivystyksen toiminnanjohtaja **Petra Kjällman** sanoo.

Rikosuhripäivystys onkin halunnut nostaa juhluvuoden teemaksi "kohtaamisen" ajatuksella: Jokaisella kohtaamisella on merkitystä. Aitoon kohtaamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota kaikilla tasoilla aina uhrin henkilökohtaisesta kohtaamisesta päätöksentekojärjestelmään asti.

Juhluvuoden suojelijana toimii Tasa-

vallan presidentti **Tarja Halonen**. Juhluvuoden aikana järjestetään useita alueellisia ja valtakunnallisia tapahtumia. Esimerkiksi toukokuun 26.–30 päivinä järjestetään Tuusulassa eurooppalaisen uhripalvelufoorumin 18. konferenssi ja valtakunnallinen Rikosuhriseminaari pidetään 1.–2. lokakuuta Tampereella.

RIIKKA KOSTIAINEN

Rikossovittelun kurssi ja Nuoret lainrikkojat -seminaari järjestetään jälleen

Rikosten sovittelun erikoiskurssi järjestetään 15.–16. toukokuuta poliisikoululla Tampereella. Rikossovittelun eurooppalaisesta kehityksestä esitelmöi Restoratiivisen oikeuden Eurooppafoorumin puheenjohtaja, professori **Ivo Aertsen** Leuvenin yliopistosta. Sovittelun ja rikosoikeusjärjestelmän suhteista puolestaan luennoi professori **David Miers** Cardiffin yliopistosta, jolta valmistuu aiheesta keväällä tutkimus. Esitykset ja keskustelu tulkitaan suomeksi. Lisäksi seminaarissa tarkastellaan suomalaisen sovittelun suhdetta rikosoikeusjärjestelmään sekä sovittelijoiden kokemuksia viranomaisyhteistyöstä. Sovittelijoiden lisäksi kohderyhmänä ovat sosiaali-, nuoriso-, poliisi- ja oikeusviranomaiset.

Rikosten sovittelutoimintaa on noin 150 kunnassa. Nykyisessä hallitusohjelmassa sovittelun asema aiotaan vakiinaistaa ja saatavuus turvata koko maassa. Rikosten sovittelua koskeva lakiesi-

tys on valmistunut ja valtioneuvosto asettanut rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan maaliskuussa 2003.

Nuoret lainrikkojat -seminaari puolestaan järjestetään Tampereella 5.–6. elokuuta. Näitä koulutustapahtumia on järjestetty jo vuodesta 1992 ja ne on suunnattu poliisi-, sosiaali- ja oikeusviranomaisille sekä nuorten rikoksenteekijöiden asioita hoitaville vapaaehtoisille. Tänä vuonna erityisteenä on lapsen asema rikosprosessissa sekä uhrina että rikoksenteekijänä. Luennot käsittelevät lapsen asemaa perheväkivallan uhrina, lasten seksuaalista hyväksikäyttöä, lasten rikolliseen käyttäytymiseen johtaneita syitä ja uudistuvaa nuorten rikosten seuraamusjärjestelmää – lastensuojelujärjestelmän roolia unohtamatta.

Lisätietoja koulutustilaisuuksista: Kalevi Juntunen, p. 050-5538687, sähköposti kjuntunen@koti.soon.fi tai Juhani Iivari, p. 050-3378063, juhani.iivari@jippii.fi.

Pohjoismainen kriminalistikokous kesällä Helsingissä

Pohjoismainen kriminalistikokous järjestetään 10–12. kesäkuuta Helsingin yliopistossa. Kriminalistikokouksia järjestetään noin viiden vuoden välein, vuorotellen eri Pohjoismaissa. Helsingin kokouksen järjestämisestä on päävastuussa Suomen Kriminalistiyhdistys. Sinne odotetaan puolisoineen noin 200 henkilöä.

Ensimmäisen päivän täysistunnon aiheena on ”Rikoskehitys Pohjoismaissa vuosina 1980–2002 – tendenssejä ja selityksiä mukaan lukien rikoksenehkäisyn rooli”.

Toisen päivän teemoja ovat prostituutio, lapset ja nuoret lastensuojelu- ja rangaistusjärjestelmässä, rikoslain yleisten oppien muutos ja muuttumattomuus, rikosoikeus ja terrorismin vastainen taistelu, kansainväliset sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan sekä eurooppalainen rikosoikeuskehitys. Teemat jakaantuvat kahteen samanaikaiseen linjaan.

Kolmannen päivän täysistunnossa käsitellään rikosoikeudellisten seuraamusten kehitystä Pohjoismaissa.

Lisätietoja ja rekisteröitymislomake löytyvät Internetissä osoitteesta <http://pro.stv.fi/sky-kff/>.

Lähisuhdeväkivallan rikosasioiden sovittelua harkitsevalle tehty opas

Lähisuhdeväkivallan rikosasioiden sovittelua harkitsevalle on laadittu tiivis opasvihkonen. Oppaan tarkoituksena on välittää perustietoa rikosasioiden sovitteluun liittyvistä oikeusturvakykyisistä, vahingonkorvauksista, rikossovitteluprosessista ja lähisuhdeväkivallasta. Opas on suunnattu erityisesti lähisuhdeväkivallan uhreille, mutta se sisältää hyödyllistä tietoa myös väkivallan tekijöille, sovittelijoille ja muille asiasta kiinnostuneille.

Oppaan sisältö on tuotettu Perhevä-

kivallan kohtaaminen sovittelussa -projektissa vuosina 2001–2003. Sen ovat rahoittaneet oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto. Oppaan tekemisessä on ollut mukana edustus Ensi- ja turvakotien liitosta, Raiskauskriisikeskus Tukiniaisesta sekä sovittelusta.

Opas löytyy netistä osoitteesta www.ensijaturvakotienliitto.fi/opaslahisudev.pdf. Sitä voi tilata Ensi- ja turvakotien liiton toimistosta p. 09-454 2440 tai sähköpostitse: toimisto@etu.inet.fi.

Terroristit ja Suomi

Suomen on oltava valppaana kansainvälisen terrorismin suhteen, neuvoo Ulkopoliittisen instituutin tutkija Toby Archer Suomea Helsingin Sanomissa 10.2.2004 julkaistun haastattelun otsikon mukaan.

”Kyllä, sinulla on nihilistejä Suomesa ja sinun on pidettävä silmät auki”, neuvoi puolestaan keisari Aleksanteri III kenraalikuvernööri Feodor Hedeniä Uuraassa elokuussa 1882. Toisin kuin Archerin yleisluontoinen hyvää tarkoittava neuvo Aleksanterin neuvo oli luonteeltaan selvä käsky ja perustui konkreettisiin tietoihin sekä johti myös toimenpiteisiin.

Narodnikkeihin kuuluneet nihilisti-terroristit olivat 13.3.1881 murhanneet Aleksanteri III:n isän Aleksanteri II:n. Aleksanteri III:n aikana Venäjää hallittiin poikkeuslakien nojalla ja poliisien avulla, mutta Suomelle Aleksanteri III oli ainoa aito perustuslaillinen hallitsija. ”Oikeusvaltio” Suomi tarjosi Venäjän vallankumouksellisille terroristeille sopivia piilopaikkoja, ja terroristien pesiytyminen Suomeen olikin pitkään yhtenä Venäjän ja Suomen erimielisyyden aiheena. Varsinkin routavuosien ja niin sanotun toisen venäläistämiskauden aikana etenkin Suomen perustuslailliset ja sosialistit hyysäsivät Venäjän vallankumouksellisia. Suomessa venäläiset terroristit eivät tehneet iskuja vaan niistä, kuten Bobrikovin ja prokuraattori Eliel Johnsonin (Soisalon-Soinisen) murhista, vastasivat suomalaiset.

Kenraalikuvernööri Heidenin käskystä santarmit järjestivät syyskuussa 1882

Helsingissä kotitarkastuksia venäläisten sotilashenkilöiden ja venäläisen Aleksanterin lukion opettajakunnan jäsenten luona. Heiden oli määrännyt kotitarkastuksista Venäjän sisäministeri D.A. Tolstoin kehotuksesta, ja Tolstoi oli myös toimittanut luettelon 17 epäilyksenalaisesta henkilöstä. Ratsiassa löytyi muun muassa kiellettyä kirjallisuutta ja aseita. Pidätyksistä seurasi hälyä julkisuudessa ja valitus prokuraattorille. Prokuraattori Theodor Sederholm (Cederholm) ilmoitti Heidenille pitävänsä tämän menettelyä Suomen lakien vastaisena.

Koska Aleksanteri III kunnioitti Suomen lakeja, tuli Heideninkin, niin slavofiili kuin olikin, niitä kunnioittaa. Tämän vuoksi Heiden hankki itselleen Pietarista nuhtelukäskykirjeen, jossa samalla ministerivaltiosihteri Theodor Bruunin aloitteesta edellytettiin kenraalikuvernöörin yhdessä senaatin kanssa esittävän, miten asianmukainen Suomen lakien kodifikaatio oli aikaansaattavissa. Bruun oli Venäjän kodifioinnin asiantuntija, ja hänelle venäläinen kodifiointilaitos oli keino, jolla Suomenkin lait nopeasti avautuisivat venäläisellekin virkamiehelle.

Käskykirje johti sekä lainvalmistelukunnan perustamiseen 1884 että perustuslakien kodifioimiskomitean asettamiseen 1885. Jälkimmäinen hanke johti monimutkaisten vaiheiden jälkeen aikaan yleisvaltakunnallista lainsäädäntöjärjestystä koskevan Helmikuun manifestin antamiseen 1899. Tästä syystä vuoden 1882 nihilistiratsiaa on historiankirjoituksessa pidetty routavuosien ensioi-

reena. Sortokausi-henkiset historioitsijat ovat sitä paitsi väittäneet, että vuoden 1882 käskykirje olisi ollut osa suunnitelmallista hyökkäystä Suomen perustuslakeja vastaan. Uudemman tutkimuksen mukaan mitään tällaista hyökkäystä ei ollut.

Prokuraattori Sederholmin Heidenille antamat nuhteet perustuivat siihen, että yksi pidätetyistä, Aleksanterin lukion opettaja, Suomessa maisteriksi valmistunut Paul Leontjeff olisi ollut Suomen alamainen, ja siihen, että santarmit eivät olisi saaneet kajota venäläisiinkään siviilihenkilöihin; sotilaat sen sijaan olivat kaikki kenraalikuvernöörin alaisia. Nytemmin on sitovasti osoitettu (Tyynilä 1984), että Leontjeff sai Suomen alamaisuuden vasta 1892. Jos pidettäisiin kiinni perinteisistä tulkinnoista, routavuosien alkusyynä olisikin ollut Sederholmin virkaintoisuus ja Leontjeffin kansalaisuuden selvittämiseen liittynyt virkavirhe.

Leontjeff, jolta oli löydetty kaksi numeroa narodnikkien vallankumouksellista lehteä ”Tsernyj peredel” (Maan uusjako), selvisi pidätyksestään Uudemaalakuvernöörin varoituksella, koska hän oli hyvämaineinen ja tunnusti vilpittömästi hairahduksensa. Muut ryhmän jäsenet sen sijaan saivat pitkiä karkotustuomioita Siperiaan.■

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja Kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajan-kohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdessä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutusallalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuosittainen maksu on 25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki